

SOLARSTVO V SEVEROZAHODNI ISTRI OD 12. DO 18. STOLETJA

Darko DAROVEC

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18
Fakulteta za humanistične študije Koper, SI-6000 Koper, Glagoljaška 8
e-mail: darovec@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Razprava obravnava eno temeljnih severozahodnih istrskih gospodarskih dejavnosti – solarstvo; poudarek je na kvantitativni in kvalitativni proizvodnji, prometu in trgovini s soljo, kar je podano na osnovi podatkov v arhivskih virih, raziskavi beneškega in avstrijskega davčnega sistema ter interpretaciji in reinterpetaciji literature, zlasti s področja meroslovja. Proizvodnja, promet in trgovina s soljo pa so imeli v obravnavanem obdobju tudi širše gospodarsko-politične razsežnosti; poleg tega, da je bila sol ključna za nastanek marsikaterega primorskega mesta, je bila tudi temelj nadaljnjega razvoja in prepletanja raznoterih interesov. Razporeditev solnih gospodarskih resursov je bila nedvomno poglobitnega pomena za vodilni gospodarski pa tudi politični položaj severozahodnega dela Istre. Benečane je zaradi kvalitete pritegovala piranska sol, medtem ko je bila koprška večidel namenjena izvozu v zaledne slovenske dežele pod habsburško monarhijo. Tako je prav sol postala tudi ena izmed poglobitnih trgovskih artiklov, na kateri so se lomila kopja glede beneških in avstrijskih interesnih sfer po nadzoru na Jadranu oziroma uveljavljanju "svobode poti" v zaledju.

Ključne besede: sol, proizvodnja, promet, trgovina, davki, kontrabant, Istra, "11-17"

LE SALINE DELL'ISTRIA NORD OCCIDENTALE FRA IL XII E IL XVIII SECOLO

SINTESI

La relazione prende in esame una delle attività economiche fondamentali della parte nord occidentale dell'Istria e vale a dire la produzione del sale. Sono qui sottolineati soprattutto gli aspetti quantitativi e qualitativi della produzione, il commercio e il trasporto, con dati provenienti da fonti d'archivio, da studi del sistema fiscale veneziano e austriaco, dall'interpretazione e dalla reinterpetazione della letteratura, soprattutto di quella relativa alle unità di misura. La produzione, il trasporto ed il commercio del sale avevano, nel periodo esaminato, ampie valenze economiche e politiche. Oltre ad essersi rivelate fondamentali per la nascita stessa di diverse città della costa, rappresentavano la base per il loro ulteriore sviluppo e per l'intreccio degli interessi più vari. La distribuzione delle risorse economiche legate alla produzione del sale, aveva fatto sì che l'Istria nord occidentale assumesse una posizione economica e politica predominante. Venezia era interessata al sale di Pirano, vista la sua qualità, quello prodotto a Capodistria era invece destinato alla vendita nelle regioni slovene facenti parte della monarchia asburgica. Il sale, divenne così uno dei principali articoli commerciali al centro della contesa fra Venezia e l'Austria, relativa alle zone d'influenza e di controllo dell'Adriatico e all'affermazione delle "vie di libero traffico" verso l'interno.

Parole chiave: sale, produzione, commercio, vendita, imposte, contrabbando, Istra, "11-17"

UVOD

Sol se svojčas ni zamen imenovala tudi "belo zlato". Poleg tega, da je bila ključna za nastanek marsikaterega primorskega mesta, je bila tudi temelj nadaljnjega razvoja in prepletanja raznoterih interesov, zaradi bogastva, ki ga je lahko prinašala, pa so se ob njej kresale prenekateri politične ter z njo povezane vojaške iskre (prim. Hocquet, 1979; Nicolich, 1882).

V Istri in daleč naokoli je bila najbolj priznana piranska sol, precej so je pridelali tudi v Kopru, nekoliko manj v Miljah, medtem ko so izolske soline obratovale s skromnejšim pridelkom, bolj za domačo uporabo, in še to le občasno, pred letom 1734 pa so bile ukinjene (M/1115, f. 89). Zlasti od druge polovice 15. stoletja so se v boj za "belo zlato" še bolj intenzivno spustili Tržačani, tudi tako, da so začeli graditi nove soline. Nicolò Manzuoli v začetku 17. stoletja podaja splošno oceno, da Pirančani pridelajo dvakrat več soli kot Koprčani, ti dvakrat več od Miljčanov, slednji pa spet dvakrat več od Tržačanov (Nicolich, 1882, 43).

Drugod ob istrski obali pa predvsem zaradi geografskih (ne)danosti ni bilo drugih večjih ali sploh kakih kompleksov solin, razen nekaj malega puljske soli na Brionih, od koder so smeli sol izvažati le do Lima in Novigrada (Klen, 1977, 310), vendar so sredi 17. stoletja že porušene, iz leta 1540 pa naj bi bila ohranjena vest, da je poreški škof imel svoje soline v Vrsarju, na katerih naj bi bil v nekaterih letih proizvedel celo do 800 starov soli (AMSI, 7, 213), vendar jih že v času Tommasinija (sreda 17. stoletja) ni več. V drugem desetletju 17. stoletja so beneški plemiči Loredani poskušali uvesti soline na območju Barbane v vzhodni Istri, toda le za kratko (Klen, 1966, 239-249).

GOSPODARSKO-POLITIČNI POMEN SOLARSTVA

Razporeditev solnih gospodarskih resursov je bila nedvomno poglavitnega pomena za vodilni gospodarski pa tudi politični položaj severozahodnega dela Istre, kjer se je ravno s pomočjo solne trgovine in prometa najbolj razvil Koper. Ta je namreč po letu 1182, ko je od beneškega doža Mastropietra za 29 let prejel privilegij do pristanišča soli¹ (*portus salis*), s katerim je na odseku med Gradežem in Pulo pridobil izključno pravico do izvoza pridelane in uvožene soli na celino, za nekaj stoletij prevzel vodilno vlogo v prometu in trgovini z zalednimi, tedaj avstrijskimi deželami, predvsem s Kranjsko. Benečane pa je zaradi kvalitete pritegovala piranska sol, s katero so z različnimi pogodbami redno

trgovali po morju, tako da se je že dobro stoletje pred osvojitvijo teh krajev (Koper in Izola 1279, Piran 1283, Milje 1420) v solni in z njo povezani tudi drugi trgovini izoblikoval temeljni trgovsko-prometni odnos beneške metropole do krajev ob vzhodni jadranski obali, ki je na eni strani določal popoln beneški monopol v trgovanju po morju, po drugi strani pa dokaj prost pretok dobrin iz osvojenih krajev v avstrijsko zaledje. Vendar kljub deklarativnim prizadevanjem Benečanov za "svobodo poti" v trgovanju istrskih mest z avstrijskimi kraji (Gestrin, 1965) teh niso omejevale le avstrijske mitnice in zlasti od 16. stoletja dalje stalni nadzor ter omejevanje prehodov v beneško Istro, temveč tudi skrbno beneško nalaganje vsakovrstnih davčnih obveznosti, zlasti pa obveznega odkupa soli po praviloma precej nižji ceni od tržne.

Še prej pa so si Benečani ob sami osvojitvi z utemeljitvijo, da je pač vsa morska površina njihova last (*mare nostrum*),² zagotovili znatne deleže v trgovini z istrsko soljo, čeprav so jim zlasti Pirančani včasih bolj, drugič manj uspešno oporekali to privzeto pravico, kot npr. v solni pogodbi iz leta 1483 ali 1595 (Nicolich, 1882, 32; 35).

Prav solne pogodbe (*Partito di sali*), ki so za Piran ohranjene bolj kot za Koper in Milje,³ kažejo na pomen in razsežnosti proizvodnje in trgovanja s soljo skozi celotno obdobje Beneške republike v Istri. Čeprav je najstarejša ohranjena piranska solna pogodba tista iz leta 1375, so te nedvomno obstajale že prej, morda celo v obdobju pred beneško zasedbo severnoistrskih mest (Morteani, 1889, 5), o čemer navsezadnje priča tudi omenjeni koprski solni privilegij, s katerim pa so morali Benečanom odstopiti tretjino dohodka svoje mitnice, t. i. "mude". Nanjo še danes v lokalnem poimenovanju spominja toponim za Prešernov trg v Kopru, v beneškem govoru pa je ta izraz označeval mitnice za prebivalce iz nemških dežel, ki so prihajali v beneške kraje po trgovsko blago (prim. Boerio, 1856), čemur je bila namenjena tudi koprška *muda*. Ker so iz zalednih nemških dežel prihajali v primorska mesta v glavnem po sol, so Benečani že tedaj torej posredno pridobili nekaj dohodka. Ob osvojitvi Kopra si je očitno beneški Arsenal prisvojil vse dohodke *daca mude* oziroma so ga leta 1385 ponudili na dražbi, ko so davčno stopnjo povišali z 8 denaričev na konja izvoženega blaga in 6 denaričev za tovor soli (*saumerio*), na enotno davčno stopnjo 1 solida na vsak tovor (SMi, 5, 82). Merska enota *somma*, ki se je nato prenesla tudi na označbo tovornikov (*saumeri*, ali *Somieri*, *sommieri*; Morteani, 1889, 18), to je Kranjci (*Cranzi*) ali *mussolati*, kot so jih še imenovali,

1 Gre za zanimiv odnos, glede na to, da je vsa Istra tedaj še vedno spadala v okvir nemškega Svetega rimskega cesarstva (prim. Darovec, 1990, 35).

2 "... le Saline sono piantate nel mare vero patrimonio di V.V. E.E. fondo proprio del Principe ..." (Rel., 8, 131).

3 Za Piran cf. Nicolich in PAK. PA, medtem ko so za Koper in Milje ohranjene za 18. stoletje v ASV. DAPD, 699.

je znašala 2 stara soli (M/1115, 65). V Piranu pa se je v redkih ohranjenih statutarnih določbah iz leta 1274 ohranil tudi zapis, da je dac za modij izvožene soli znašal 6 denaričev (STPI, 13), s statutarno določbo iz leta 1358 so ga povišali na 1 solid (STPI, 585), kasneje pa naj bi znašal 6 solidov za modij soli (Morteani, 1889, 5).

Šele leta 1413 pa je Koprčanom uspelo ponovno pridobiti dac *mude*, ki je prinašal od 1500 do 2000 lir letno, kar naj bi porabili za popravilo cest in mostov za trgovino z zaledjem, za popravila Levjega gradu, pristanišča, vodnjakov idr. (SMi, 5, 3). Pri tem je zanimivo, da so vse do leta 1453 tudi prebivalci koprskih zalednih vasi morali plačevati ta dac, od tega leta naprej pa so ga bili oproščeni (STKP, 5, 14-17).

Benečani so kljub koprski uporni držji (Cesca, 1882) temu mestu dajali prednost v solni in drugi trgovini pred drugimi istrskimi kraji, še posebno v tem pogledu pred Pirančani, kajti Koprčanom so v zameno za desetino vsakoletnega solnega pridelka vso ostalo pridelano sol prepustili prosti prodaji, kar so jim priznavali do konca svoje oblasti v Istri (STKP, 5, 82). Leta 1358 so celo odredili, da še desetino vse soli, ki jo pridelajo, lahko prosto prodajajo brez obdavčitve (SMi, 17. 5.), ki naj bi tedaj, sodeč po piranskih določilih, znašala 6 solidov za modij soli (Morteani, 1889, 5).

Piranska sol pa je bila deležna drugačne pozornosti. Komunu je sicer s solnimi pogodbami z Benečani, ki so se sklepale za obdobje od petih do petnajstih let, uspevalo kot izvorni prihodek obdržati sedmino pridelane soli, manj uspešni so bili s petino pridelka, ki je po starih običajih pripadala lastnikom solin oziroma solinarjem, kar so razen za domačo uporabo v glavnem namenjali za trgovanje z zalednimi avstrijskimi deželami, zlasti s Kranjsko, medtem ko so preostali vsakoletni pridelek soli v višini okoli dveh tretjin z obveznim odkupom in po precej nižjih cenah od tržne kupovali Benečani. Vrh tega so zlasti pridelek piranskih solin z raznimi ukrepi omejevali s tako imenovanimi limitacijami, to je, določali so zgornjo mejo dovoljene količine pridelka, kar so v glavnem utemeljevali z naraščanjem tihotapstva, ki pa je, kot so pokazali dogodki, z vsakim novim omejevalnim ukrepom samo še naraščalo.

Čeprav so vesti že iz prve polovice 14. stoletja polne primerov tihotapstva, so nedvomno obstajali še drugi vzroki za omejevalne ukrepe pri proizvodnji soli. Glede tihotapstva so po letu 1342 poostriili mnoge ukrepe, najprej na področju nadzora morskih poti, nato tudi na področju kazenske politike. Tako so tedaj namesto ene same dolge barke (*barcha longa*) za preprečevanje tihotapstva ob istrski obali uvedli štiri, vsako s

posadko šestih vojakov⁴ (SMi, 3, 285), leta 1347 pa so zaradi vedno večjega kontrabanta soli, vina "*et alijs rebus*" ob obalah Mark in Istre Benečani določili komisijo treh izvedencev (*sapientes*), ki naj bi uredila te zadeve (SMi, 25. 10.), kar so v takih ali podobnih oblikah poskušali reševati tudi kasneje (SMi, 5, 13 sq.; 72). Eden izmed rezultatov preučevanja teh komisij na področju tihotapstva s soljo je bila tudi uvedba stroge kazenske politike leta 1362 (SMi, 5, 11), ki so jo uporabljali še v 17. in 18. stoletju (Leggi, 1683, 32-39; Leggi, 1757, 3, 177-183).

Za tihotapca so imeli vsakogar, ki je po morju prevažal sol brez ustreznega potrdila podestatove pisarne o količini soli in namembnem kraju prevoza. Tihotapstva pa so obsodili tudi prevoznika, ki ni v roku (1-2 mesecev) taisti pisarni prinesel potrdila (*contralittera*) podestata ali drugega ustreznega organa iz namembnega kraja, da je dejanska količina prej navedene soli tja tudi prišla. Tihotapce, ki so jih ujeli na delu, so poleg odvzema ladje in soli obsodili na dve leti zapora *in carcerum inferiorum*. Če so jih zalotili v drugo, se je kazni podvojila, po odsluženju pa so jih še izgnali. Kazni izgonu ni bila nič kaj prijetna, drugod se je bilo vsaj sprva težko prilagoditi oziroma si zagotoviti možnosti za preživetje, če pa je kdorkoli takega izgnanca zalotil v njegovem domačem kraju, ga je lahko nekaznovano takoj ubil ali proti nagradi izročil pristojnim oblastem, kjer ga je praviloma čakala ista usoda. V smislu samokontrole pa so predvideli tudi nagrade za ovaduhe. Mornar tihotapske ladje, ki bi ovadil oziroma izročil lastnika takšne ladje, bi prejel 200 lir nagrade ter še polovico vrednosti ladje in tovora, za druge mornarje pa po 100 lir na glavo. Poleg tega pa je lahko vsakdo ujel oziroma izročil tihotapsko posadko in za to prejel omenjene nagrade, država pa je te nagrade izplačevala s premoženjem storilcev; če ga le-ti niso imeli, pa so ostali v zaporu, dokler jim ne bi uspelo povrniti stroškov za nagrade. Oprostiti niso smeli nikogar od teh storilcev. Za izvrševanje protitihotapskih ukrepov so bili zadolženi beneški urad *cattaverjev* ter vsi beneški rektorji, ki so bili še dolžni vsake tri mesece navedene ukrepe javno razglasiti v svojih jurisdikcijah.

Kot razlog za uvedbo sprememb v solnih pogodbah Benečanov s Pirančani se tudi leta 1362 omenja tihotapstvo, vendar pa gre očitno bolj za monopolizacijo tako cen kot proizvodnje soli in iz tega izhajajočih dobičkov. Za te ukrepe ne vemo, ali so bili sprejeti, vsekakor pa pričajo o stanju piranskega solarstva in napovedujejo nekatere pomembne nadaljnje spremembe (SMi, 5, 7-9). Benečani namreč predlagajo, da bi s prejšnjih dovoljenih 7000 modijev soli letni pridelek na vseh piranskih solinah omejili na 5000 modijev,

4 Leta 1371 sta bili ob istrski obali le še dve vojaški ladji, toda ti sta premogli prek 60 veslačev in vsaka po 13-17 vojakov - strelcev (*balestrieri*) (SMi, 5, 47).

država naj bi od lastnikov solin modij soli odkupovala po 40 solidov (2 liri), prodajala pa po najmanj 2 dukata (tedaj 6 lir in 4 solide). Izvoz po morju naj bi bil Pirančanom dovoljen le v Furlanijo, za ves dohodek in uresničevanje teh ukrepov pa naj bi skrbel na novo imenovani solinar (*salinarius*) v Piranu z letno plačo 12 lir grošev (120 dukatov) ter še 12 solidi za najem hiše. Na svoje stroške naj bi plačeval še enega pomočnika (*fameio*). Zadolžen naj bi bil za prodajo soli in za redno polaganje tako iztrženega denarja v blagajno urada "*Ufficiali alle rason*", spoštovanje predpisanih cen ter proizvodnjo soli. Za vse pisarniške zadeve s tem v zvezi naj bi skrbel pisar z 200 lirami letne plače. Pri tem pisarju gre očitno za kasnejšega solnega pisarja. V treh krajih, kjer pridelujejo sol, naj bi postavili po dva stražnika (*postaroli*) z mesečno plačo 5 malih lir; v kraju, imenovanem Fažana (*Fazolus*), pa naj bi zaradi najprimernejših možnosti za tihotapstvo postavili celo tri stražnike. Za nadzor naj bi imeli na voljo eno barko, poleg te pa je imel piranski podestat na voljo še barko za nadzor nad proizvodnjo in razpečevanje soli. Podestatu naj bi se odslej plača povišala za 200 malih lir, ki jih je prejel iz solnega zaslužka, poleg tega naj bi poleg obstoječih najel še 4 stražnike za svojo barko, zato pa bi bil oproščen vzdrževanja konjenikov. Sedmina soli, pripadajoča komunu, naj bi se prodala na dražbi, dohodek pa bi se stekal v komunsko blagajno. Poleg tega so prepovedali nadaljnjo graditev solnih bazenov, kdor pa bi kršil to določilo, bi moral odšteti kazen v višini 100 lir, pa še bazene bi mu porušili. Kdor bi sol izvažal, bi moral položiti jamstvo, da bo v roku enega meseca izstavil potrdilo o prevozu iz namembnega kraja. Ukrepi naj bi bili poskusno uvedeni za dve leti.

Na drugi strani je na podlagi pritožb piranskih odposlancev (*ambasciadores*) podal svoje predloge urejanja razmer še Zuanne Priuli. Poleg podobnih določb za "solinarja", ki ga izberejo v beneškem Velikem svetu, ter stražnikov predlaga, glede na posledice minule vojne, ki je Pirančane prizadela zlasti z uničenjem velikega dela vinogradov ter znižanjem števila živine, naj bi zgornja omejitev pridelka soli znašala 6000 modijev. Ta predlog ni vključeval obveznega odkupa, niti za sedmino soli, ampak je vsakomur dovoljeval prodajo soli, z omejitvijo, da je po morju lahko izvožena le v Furlanijo, za kar naj bi izvoznik plačal 4 $\frac{1}{2}$ lir⁵ daca za modij soli, ki ga izterjajeta "solinar" in podestatov družabnik (*socio*). Podestat in solinar naj bi še vsak dan pošiljala po enega izmed svojih stražnikov za nadzor mitnice (*muda*), da ne bi prihajalo do kontrabanta, v tem primeru očitno v zaledje. Oba pa naj bi zadolžili še za postavitev lesenih skladišč soli v primernih krajih. Tudi ta predlog ima več

določil v zvezi s tihotapstvom, od prvega pa se razlikuje predvsem v določbah, da morajo stražniki budno paziti tudi na izlive rek ter na vse ladje, ki plujejo proti Furlaniji. Kakor prvi naj bi bil tudi ta poskusno uveden za dve leti.

Med obema predlogoma se poleg višine omejitve pridelka soli kaže očitna razlika zlasti v načinu prodaje. Medtem ko prvi predlog uvaja obvezen odkup velike večine pridelka in le za komunsko sedmino prek dražbe dovoljuje prosto prodajo, drugi celotni solni pridelek proti plačilu izjemno visokega davka postavlja na prosti trg.

Pri tem se zastavlja vprašanje, ali je sploh mogoče, da bi kdo naložil tak davek, ki bi za skoraj dvakrat presegal odkupno ceno soli. Če ne gre za predlog, s katerim so želeli Pirančane odvrniti od vsakršnega nadaljnega prizadevanja za pridobitev pravice proste prodaje soli, gre očitno za nenavadne razmere v solni trgovini v tedanjem času. In te so vsekakor nastopile z ogrsko osvojitvijo dalmatinske obale leta 1358. Skoraj podobno, kot je bil podan drugi predlog za Pirančane, je solna komora ogrskega kralja povsem liberalizirala solno trgovino s tedaj njenimi dalmatinskimi kraji, obenem pa naložila izjemno visok davek 10 dukatov za 100 dalmatinskih "modijčkov" (*mozetti*) soli, to je okoli 9 $\frac{1}{2}$ beneških modijev soli (Hocquet, 1990, 228), torej 1 dukat daca za modij soli. Po podobnih kriterijih so se po ponovni pridobitvi dalmatinske obale (1409) ravnali tudi sami Benečani oziroma so šele leta 1423 znižali davek z 20 na 10 dukatov za 100 modijčkov soli.

To se je poznalo pri ceni soli, ki je na beneškem trgu podobno kot v Piranu (Mihelič, 1985, 116) med letoma 1280 in 1345 izjemno nihala, zato pa je med letoma 1356 in 1517 dosegala sicer dokaj ustaljeno, toda izjemno visoko povprečno ceno 7 dukatov za beneški modij soli (Hocquet, 1990, 245; prim. tabelo 6), ki je bil mimogrede skoraj za četrtno večji od istrskega (beneški ok. 1001 litrov, istrski modij pa 818; prim. tabelo 1). Do leta 1585, ko so vse cene v Benetkah naglo poskočile, pa se je cena soli povprečno za polovico zmanjšala (Braudel-Spooner, 1967, 458). Seveda kaže ceni soli prišteti še prevozne stroške, ki so v 16. stoletju znašali za prevoz iz Istre borih 31 solidov za beneški modij soli, medtem ko so bile koprške in piranske solinarke, tu gre prav za izrecen poudarek na solinarkah, še v 18. stoletju plačane z 12 solidi za v skladišča ali na ladje pretovorjeni istrski modij soli (M/1115B, f. 105). Prevozi iz oddaljenejših krajev so bili seveda dražji, povprečno pa so dosegali 30% vrednosti grosistične cene soli (Hocquet, 1990, 226-234).

5 V viru (SMi, 5, 8) lire 4 $\frac{1}{2}$ a grossi (*libbra ad grossos*), ki je bila svojčas (do 1254) vredna 1/26 velike lire (*libbra grossorum*), v teku časa pridobi vrednost male lire, to je 1 lira grošev = 32 malih lir, torej je dukat, ki je vreden 1/10 lire grošev, vreden 3,1 male lire. Tako je do leta 1472, ko je dukat vreden 6 lir in 4 solide (prim. Hocquet, 1990, 565-566).

Medtem ko so Benečani med letoma 1270 in 1335 svoj solni trg zadovoljevali v glavnem s soljo iz Cervie pri Raveni, nato s Paga in Zadra, so po letih 1370-1375 začeli na beneški trg uvažati v glavnem piransko sol. Skoraj za celo stoletje je poleg soli iz Chioggie le še piranska pridelava soli zadoščala za potrebe beneškega solnega trga. Solno pridelavo iz teh dveh krajev je Beneška republika povsem monopolizirana (Hocquet, 1990, 98-105), in to ne le z obveznim odkupom,⁶ temveč mnogokrat tudi z določitvijo zgornje meje dovoljene pridelave. Prav zato pa na prvi pogled preseneča najstarejša ohranjena piranska solna pogodba iz leta 1375, ki s svojimi določbami omejuje višino pridelka soli na 3500 modijev letno, torej za polovico manjšo kot pred dobrim desetletjem, vrh tega pa še prepoveduje graditev novih solin poleg tistih, ki so jih postavili leta 1362 (Nicolich, 1882, 26).

Če so namreč Benečani z ogrsko osvojitvijo dalmatinskih solnih fondov izgubili dobršen del svoje solne preskrbe oziroma je bila ta obremenjena z visokimi taksami, bi bilo pričakovati, da bodo stimulirali in pospeševali lastno pridelavo, ne pa jo še omejevali. Očitno pa so se tudi zaradi političnih razlogov raje odločili za vzdrževanje visoke cene lastne soli na trgu, ki je bila še vedno nižja od ogrske, obenem pa je vsem (beneškim!) udeležencem v poslovanju s soljo prinašala izjemne dobičke. Če bi namreč količina cenjene soli iz Pirana, kjer so že v drugi polovici dvajsetih let 14. stoletja prešli na tako imenovani paški način (po otoku Pagu v Dalmaciji) priprave solarne, ki je zagotavljala kvalitetnejšo pridelavo soli (Mihelič, 1996, 342), presegala povpraševanje, bi se seveda cena znižala in zaslužki bi bili manjši, stroški pa višji, kajti višji pridelek bi še bolj obremenjeval stroške skladiščenja, saj so se sodeč tako po tedanjih kot kasnejših virih nemalokrat ubadali tudi s tem problemom. Razen po sredi 18. stoletja, ko se je izjemno povišalo povpraševanje po soli, je skoraj vselej primanjkovalo ustreznih skladiščnih prostorov, postavitev novih je zahtevala dodatna vlaganja, na katera pa so bili Benečani le malokdaj pripravljeni. Korist pri tem so imeli nekateri premožnejši domačini od Pirana do Milj, ki so za razmeroma visoke najemnine oddajali svoja tudi že dotrajana poslopja v najem za potrebe skladiščenja soli (Rel., 7, 323-324).

Prav zato se zastavlja še vprašanje, od kod vzrok takšni izjemni nesorazmernosti med nabavno ceno, ki je npr. v 15. stoletju nihala med 4 in 6 liri za modij istrske soli, in njeno tako visoko prodajno ceno, ki je v tem obdobju znašala povprečno 7 dukatov, čeprav so bili zlasti stroški prevoza iz Istre razmeroma nizki. Del odgovora je vsekakor v visoki obdavčitvi, morda pa tiči odgovor tudi v ugotovitvi italijanskega ekonomskega zgodovinarja Luzzatta, da je bila visoka cena soli na

beneškem trgu posledica politike skupine beneških plemenitašev, ki so v 14. stoletju z državno monopolizacijo trgovine s soljo obogateli ter tako tudi na drugih ekonomskih področjih igrali vidno vlogo na beneškem političnem in ekonomskem področju (Luzzatto, 1961, 137).

Čeprav so s solno pogodbo iz leta 1413 Benečani dovolili zvišanje omejitve piranskega pridelka soli na 4700 modijev letno, pa so v letih 1428 do 1460 Pirančanom prepovedali trgovino z zalednimi Kranjci, obenem pa so jim po 8 lir za modij odkupili komunsko sedmino soli, medtem ko so drugo sol plačali po 5 lir. Šele po tem letu, ko so začeli množičneje uvažati sol z lbize in Cipra, so sprostili tudi piransko trgovanje z zaledjem, obenem pa še ukinili limitacijo pridelka in odkupno ceno soli zvišali na 6 lir. Za obdobje do leta 1636 je za piransko solarstvo obdobje brez limitacij višine pridelka soli, zato pa začnejo Benečani krepko posegati v piranske deleže soli. Tako že leta 1551 poskušajo uvesti obvezen odkup tako komunske sedmine kot solinarske petine piranske soli, toda Benečani po vztrajnih pogajanjih s piranskimi odposlanci pristanejo na ohranitev njihovih pravic, s tem da določijo še nižjo odkupno ceno soli na 4 lire in 10 solidov (Nicolich, 1882, 28-33). Če pri tem upoštevamo devalvacijo srebrnega denarja nasproti zlatemu dukatu za 50% po letu 1472, se je tudi odkupna cena piranske soli zmanjšala za več kot polovico v primerjavi s prvo polovico 15. stoletja.

S solno pogodbo iz leta 1556, ko se je na beneškem trgu pojavilo veliko povpraševanje po soli, pa je Benečanom končno uspelo zagotoviti odkup komunske sedmine soli, petino pridelka, ki je po običaju pripadala lastnikom solin oziroma solinarjem, pa je skrčila na 2 stara po kavedinu. Nedvomno jim je to uspelo v pogajanjih s predstavniki piranskega solnega kolegija z zvišanjem odkupne cene soli na 7 lir za modij ter s posebno obliko subvencioniranja s 6 liri na kavedin za sezonsko pripravo solin. Ta znesek, ki so ga vsako leto nakazovali v mesecu marcu, je bil izrecno namenjen popravilu škode v solinah, ki je nastala v zimskem času, in ne "obdelavi trt, oljk, vzdrževanju bark ali drugim namenom posameznikov", kot navaja dokument iz leta 1566, ko so določili subvencijo v višini 2.000 dukatov letno (Nicolich, 1882, 34), ki je veljala do konca Republike (prim. SM. 1671. 2. 12.; 1693. 24. 9.). Toda to ni bilo subvencioniranje v klasičnem smislu, ampak posoja denarja, ki so ga Pirančani vrnili v naturi s prvimi žetvami soli. Z leti se je nižal tudi delež tako imenovane petine pridelka soli, saj se je z dveh starov v letu 1556 nižal na en star leta 1566, po letu 1625 pa je lastnikom soli oziroma solinarjem preostala le še polovica stara soli na kavedin, kar jim je, vsaj po predpisih,

6 Obvezni odkup soli so si po letu 1741 Benečani zagotovili za $\frac{3}{4}$ solnega pridelka tudi na Pagu (Herkov, 1971, 18 0).

v glavnem lahko zadoščalo res samo za domačo uporabo.

Na vse te ukrepe so se Pirančani zlasti v času obnovitev solnih pogodb včasih bolj, drugič manj ostro odzivali. V primerjavi s Koprrom so Pirančani nedvomno tudi zaradi periodičnih sklenitev solnih pogodb razvili dokaj razvejan upravni aparat za vodenje solnih poslov. Solne pogodbe je namreč pripravljala piranski Kolegij dvajsetih modrih, ki so ga na podlagi starih običajev sestavljali podestat, štirje sodniki, sindika in kolegij dvanajstih za preskrbo, tako imenovani *Collegio delle Biade*, to je nekdanji mestni mali svet. Z letom 1470 je začel veljati dukal, po katerem so solni kolegij sestavili iz trinajstih članov mestnega Velikega sveta ter iz sedmih predstavnikov ljudstva (*popolani*), vsi pa so morali biti tudi lastniki solin. Izmed članov kolegija so izbrali pisarja, njegovo plačilo pa so določali trije predsedniki, prav tako izbrani izmed članov solnega kolegija. Kolegij je bil sklepčen, če je bilo na njem navzočih najmanj enajst članov svetnikov in pet ljudskih predstavnikov, v številki vsaj dva predsednika. Poleg teh so še Benetke imenovala svojega pisarja za nadzor nad celotnim poslovanjem, komun pa svojega računovodjo (*rasonato*). Vsa ta administracija se je seveda financirala iz piranskih solnih prihodkov (Morteani, 1889, 3-4), zato je razumljivo, da so vsaj kdaj pa kdaj morali upravičiti svojo dejavnost tudi pred drugimi lastniki solin in solinarji oziroma nenazadnje pred piranskim komunom, ki je z navedenimi beneškimi ukrepi precej dohodka izgubljal predvsem na račun pripadajoče sedmine soli, s katero zaradi takih ali drugačnih ukrepov niso mogli več prosto trgovati s Kranjci.

Nedvomno je bilo glede sklepanja solne pogodbe med Pirančani in Benečani še najbolj napeto leta 1595. Poleg vztrajanja Pirančanov pri svojih zahtevah pa je ta dokument zanimiv tudi z vidika splošnega stanja v proizvodnji in prometu s piransko soljo v tem času.

Zaradi beneške prisvojitve sedmine in dobršnega dela petine piranske soli je poleg vse intenzivnejše tržaške politike v pritegovanju Kranjcev na njihov trg ter beneškega odkritega prepuščanja celotnega poslovanja z beneško-istrsko soljo v korist Kopru je zaledna trgovina s piransko soljo začela počasi usihati. O tem piranski poslanci ob sklepanju oziroma podaljšanju solnih pogodb v drugi polovici 16. stoletja neprestano opominjajo Benečane. Zato omenjenega leta 1595 piranski solni kolegij postavi zahtevo, da se cena odkupne soli poveša na 20 lir za modij ter da se jim povrne pravica prostega razpolaganja s sedmino in petino soli za lastno uporabo oziroma za trgovanje s Kranjci. Ker so bili seveda beneški *Provveditori al Sal* vajeni podobnih primerov in večji diplomacije, na te zahteve dolgo niso odgovorili, čakajoč, da se vnema Pirančanov poleže. Nato so na te signale odgovorili z znižanjem predloga odkupne cene soli na 12 lir po modiju, od petine, pripadajoče lastnikom, so le-tem dovolili le star soli na

kavedin, poleg tega pa so zagrozili z odvzemom pravice komunu do sedmine pridelka ter s striktnim uresničevanjem odredb v zvezi s solinami, kar daje slutiti, da se jih Pirančani zlasti glede graditve novih solnih fondov očitno niso dosledno držali.

Pirančani pa se niso predali. Na beneški solni urad so poslali formalni ultimatum, v katerem so zahtevali v zameno za petino pridelka kompenzacijo v višini treh starov na kavedin, ki bi jih lahko prosto prodajali, ter odkupno ceno 16 lir za modij za vso preostalo sol, kar so utemeljevali z naslednjim:

1. v tem primeru bodo soline urejene in dobro upravljane;

2. pridelek bo obilen in vselej na zalogi;

3. dacarji bodo lahko odpirali nova tržišča v Milanu, Monferi in drugod;

4. ne bo več tihotapstva, saj bodo za zgledno plačilo vsi prevažali sol v javna skladišča;

5. obnovile in povečale se bodo soline, nadaljevala se bo trgovina s soljo, s tem pa se bo povišal tudi dobiček beneškega solnega urada.

V nasprotnem primeru pa se lahko zgodi:

1. soline bodo polne trave, neurejene in razpadajoče;

2. pridelek bo skromen, tako da ga ne bo dovolj na zalogi;

3. izjemno se bo povečalo tihotapstvo s soljo;

4. soline se bodo zmeraj bolj uničevale, trgovina s soljo bo ugasnila, kar bo velika škoda za beneški solni urad.

Toda vse te stvarne grožnje Benečanov niso omajale. Privolili so le na odkupno ceno 14 lir za modij soli, medtem ko so druge določbe ostale nespremenjene (Nicolich, 1882, 35-36). Očitno so dovolj dobro poznali razmere in se zavedali, da Pirančani ne nameravajo povsem opustiti solne proizvodnje, saj jim je ta kljub vsemu prinašala poglobitve prihodke. Po drugi strani pa so prav na koprskem primeru lahko zasledovali razmere v trgovanju s soljo z avstrijskimi kraji. Kot kažejo poročila koprskih načelnikov, razmere na področju trgovanja s soljo z zalednimi avstrijskimi kraji še zdaleč niso bile tako cvetoče, kot so želeli prikazati piranski odposlanci. Zaradi pomanjkanja skladišč soli v istrskih mestih in s tem možnosti za stabilizacijo cen na solnem trgu je ta tudi ob koncu 16. stoletja v zamenjavi z zaledjem izjemno nihala. Tako koprski podestat in kapitan leta 1577 poroča, da se tedaj cena za modij soli v trgovini z zaledjem sicer giblje med 13 in 14 lirami, toda še leta 1571, ko je bila obilna letina, jim je modij soli uspelo prodati le po 3 do 5 lir, samo da so jo prodali in da jim je ob naslednji letini ne bi bilo treba metati v morje, kot se je to nekajkrat dogodilo. Vrh tega pa so ceno soli zniževale še nove obdavčitve, tako beneške kot avstrijske, ta je ravno okoli leta 1595 znašala 5 solidov za star soli, ter seveda tržaško vzpostavljanje obveznih poti proti Trstu za trgovce s Kranjske. Slednje pa ni

vplovalo le na povečanje tihotapstva po kopnih poteh, kot ga morda najboljše ponazarja povest o Martinu Krpanu (prim. Vilfan, 1962, 1963), temveč tudi po morju, kajti Trst je poleg svojega pridelka bogatil solno ponudbo z istrsko soljo, v prvi vrsti s piransko, šele od konca 17. stoletja dalje pa še s soljo iz Neaplja in od drugod. Piranska sol pa je na tržaški trg prihajala seveda po morskih tihotapskih poteh, ki, kakor so neprestano tožili koprski načelniki v svojih poročilih beneškim oblastem, niso bile dovolj nadzorovane z njihove strani, tako da povečini dve vojaški ladji v glavnem s posadko tako imenovanih Albancev, med katerimi je bilo tudi nekaj Črnogorcev, in s svojo postojanko na Debelem rtiču niso mogli uspešno zaustavljati in preprečevati neprestanega tihotapljenja soli, kajti tedaj je bil vsak izvoz soli po morju, ki ni bil namenjen v Benetke, označen za tihotapsko dejavnost oziroma za *kontrabant*. Ta dejavnost pa - tako Benečani - ni prinašala škode le javnim financam, temveč je s preskrbo tržaškega trga odvrčala prihod Kranjcev v istrsko beneška mesta, v prvi vrsti v Koper in Milje, saj so tako v Trstu, sicer po višji nabavni ceni, kupovali sol, ni pa jim bilo treba plačevati še drugih, beneških in avstrijskih dacev.

SOLNI DAVKI IN MERE

Po letu 1577 so poleg omenjenega koprškega daca mude kranjski tovarniki za sol, kupljeno v beneški Istri, morali plačati najprej beneški dac 10 solidov za tovor (*somma* = 2 stara) soli, nato pa enak znesek še avstrijskim mitničarjem. Toda v primerjavi z beneškim dacom, imenovanim novi dac za sol (*datio della nuova imposta sali*), ki je znašal enako od uvedbe v drugi polovici 16. do konca 18. stoletja, je višina avstrijske mitnine stalno nihala, in sicer od 5 solidov do celo 14 lir za star soli, odvisno od gospodarsko-političnih okoliščin.

Ta beneški "novi dac za sol", ki je veljal za vse istrske kraje za izvoz soli po kopnem, so po pravilniku (M/1115, f. 65-66) iz leta 1587, ki je v glavnem veljal do konca 18. stoletja, podelili na dražbi najboljšemu ponudniku za dve leti. Že ob uvedbi leta 1577 so zakup daca izključevali ločeno v treh krajih, in sicer v Kopru za koprsko in izolsko sol, v Miljah za miljsko ter v Piranu za piransko sol, kar navsezadnje priča, da drugi istrski kraji niso pridelali dovolj soli za izvoz. Leta 1628 so izključevali le še dva daca, in sicer v Kopru za koprsko, izolsko in miljsko sol, v Piranu pa za piransko (M/1115, f. 86), medtem ko so leta 1734, potem ko so bile izolske soline ukinjene, s piransko soljo pa je bilo le še malo prometa z zaledjem, združili zakup koprške in piranske

soli, posebej pa so zakupili dac izvoza po kopnem za miljsko sol (M/1115, f. 89-90).

Prvi člen v Poglavljih (*Capitoli*) tega daca poleg omenjene obdavčitve 10 solidov za *somma* izvožene soli *per via di Terra*, ki tehta dva stara po dve mečeni, *secondo il consuetto di tutta l'Istria*, še določa, da lahko koprski beneški podložniki brez plačila daca izvozijo iz mesta za svojo potrebo do ene mečene soli, vendar ne več kot enkrat letno, za kar so tudi vodili posebno evidenco. Če v nasprotnem primeru ne bi plačali predpisanega daca, so veljali za tihotapce, za kar bi bili obsojeni tudi izvozniki, ki bi tovorili (*sommieri, mussolati*) ali nosili (*spalanti*) večje količine soli od izmerjenih. Vsakomur, ki dacarju ni prijavil in plačal daca za dejansko količino soli, so odvzeli ves tovor, vozove in živali in to razdelili pol ovaditelju, pol dacarju. Povrhu so ovaditelju plačali še 2 dukata za vsak tihotapljeni star soli, malopridneži pa so poleg zgornjih kazni morali plačati 25 lir za vsak kvartarol neprijavljene soli, 100 lir ter dva meseca zapora za količino do ene kvarte neprijavljene soli; če kazni niso mogli plačati, so odsedeli 4 mesece zapora, za količino do enega stara soli pa so bili kaznovani s 400 lirami kazni in 8 meseci zapora. Kogar bi ujeli pri tihotapljenju soli v količini od 1 do 3 starov, pa bi mu poleg denarne kazni 400 lir še staknili oko (M/1115, f. 65-66).

Poleg drugih splošnih določil glede zakupa daca so dacarju naložili, da svoje obveznosti za dogovorjeni znesek izpolnjuje v obrokih vsake tri mesece, če pa je z izplačilom zamujal, je moral sam ali njegov porok plačati kazen v višini 2 solidov za vsako liro zamujenih obveznosti. Dacar je očitno užival poseben status, saj je smel v času svojega službovanja nositi strelno orožje ne le v Istri,⁷ temveč povsod v Beneški republiki, celo v Benetkah, ko je prišel plačat svoj obrok. Strogo pa je bil dacar kaznovan, če je deloval v nasprotju z določili pravilnika, če je na primer dopuščal neobdavčen prevoz soli, saj bi ga v tem primeru koprski podestat in kapitan kaznoval na sluzenje na galeji, na izgon iz vseh krajev med reko Mincio (pri Mantovi) in Kvarnerjem, pod kaznijo po presoji podestata v primeru kršitve izгона, ter še na globo v višini 500 lir, ki bi jih od njegovega premoženja dobil ovaditelj, če pa premoženja ne bi imel, bi ovaditelja izplačal beneški urad *Deputati alle taglie*.

Navedeni davčni predpisi nam omogočijo izračun vsaj okvirnega obsega legalnega prometa s soljo z zalednimi istrskimi kraji, obenem pa podajajo vsaj nekaj tehtnih prispevkov k istrskim meram za sol. Te so se

7 O posebnih razmerah v Istri in Dalmaciji v okviru Beneške republike nedvomno priča tudi dejstvo, da so še leta 1670 v nasprotju z drugimi kraji beneškega ozemlja vsem prebivalcem te dežele dovolili vsakodnevno nošnjo strelnega orožja, s to razliko, da so jim tedaj prepovedali vstop z orožjem le v državne ustanove, kar pa dekret iz leta 1600, ko so v drugih pokrajinah prepovedali nošnjo strelnega orožja, še ni predpisoval (Leggi, 1683, 120).

sicer kot druge mere v stoletjih spreminjale in prilagajale, vendar nekaterim značilnostim lahko sledimo od prvih zapisanih omemb dalje. Temeljni meri za sol sta bili tudi v Istri modij in star, ki je bil najbolj uporabljana mera tudi za promet z žitom, za izvoz na Kranjsko pa še *somma*, to je količina soli za en tovor živine. Poleg teh pa se v zvezi s prometom s soljo kot pri drugih tedanjih merah pojavljajo še za prevoz po morju večja *botta* ter manjše mere od stara, mečena, kvarta in kvartarola.

Botte so pravzaprav označevale tonažo ladij; prevedeno v sodobne mere bi povprečno ena tona merila 2 botti, za zelo veliko ladjo pa je štela taka, ki je merila okoli 3.000 bott. (Hocquet, 1990, 17/18). Podrobneje to mero obravnava Tucci (1967), ki ji v različnih obravnavah in za različne proizvode prisoja merilo med 450 in 640 litri, konec 16. stoletja pa naj bi 100 bott merilo 80 beneških modijev soli oziroma 1.000 beneških starov soli. Splošno znana je ugotovitev, da je imel beneški modij kapaciteto dobrih 1.000 litrov, delil pa se je na 12 starov po 83,34 litra (Hocquet, 1990, 19; Herkov, 1978, 389; Mihelič, 1989, 24).

Drugače pa je bilo v Istri. Beneški solni kolegij naj bi edino priznalo mero za uvoz piranske soli v 15. stoletju priznaval modij s 1.882 librami oziroma 13 stari (Hocquet, 1990, 55), kar bi znašalo 897,7 kg za modij oziroma 69 kg za star soli. Na delitev istrskega modija na 13 starov je opozoril tudi Herkov (1971, 180), vendar ga je po analogiji na kapaciteto beneškega stara izračunal previsoko.⁸ To je poskušal popraviti v eni naslednjih razprav (Herkov, 1978, 389/390), kjer na podlagi Scottonijevega dela (1773), ki navaja, da je bila v Benetkah najbolj znana solna mera *moggio di sale Istriano*, ki se je uporabljala *in Venezia e Veneta Terraferma fino al fiume Mincio*. Na tej podlagi je Herkov izračunal, da ima istrski modij kapaciteto 769,31 litra oziroma, izhajajoč

iz podatka, da modij istrske soli tehta *1680 libbre grosse di Venezia* (0,477 kg), prevedeno v sodobne mere, 801 kg, liter soli pa 1,04166 kg. Toda pri tem se zastavlja vprašanje, ali ne gre pri tako imenovanem istrskem modiju zgolj za analogijo na beneški modij za paško sol, ki je ravno tako tehtal 1680 liber (Hocquet, 1990, 228), kajti še leta 1802, ko so poskušali poenotiti solne mere na podlagi "izvirnih" beneških mer, delijo modij na 12 starov, na 24 mečen oziroma 48 kvart oziroma 96 kvartarol (Herkov, 1978, 390). Star bi potemtakem tehtal 140 utežnih liber ali 66,78 kg. Da gre pri tej meri v bistvu za beneško mero za sol iz Paga, ki pa se je v 18. stoletju verjetno prenesla tudi v Istro, priča še ukrep beneških oblasti leta 1741, ko zaradi povpraševanja po soli na koprskem in miljskem solnem trgu, kjer pridelajo 12.000 miliarijev (*miara*), za potrebe trga pa bi rabili vsaj 14.500 miliarijev soli, uvozijo iz Paga 1.000 modijev soli po teži 1680 liber (SM, 17, 45/6).

Dejstvo je, da so se tako v Istri kot drugod uporabljale različne mere, ki so nastale na posameznih lokalnih območjih v različnih obdobjih. Iz Pirana premoremo podatek, da je leta 1355 1 solna mečena merila 60 beneških oljnih liber, 1 star soli torej 120 beneških oljnih liber, kar so s statutom iz leta 1384 tudi uzakonili (Mihelič, 1989, 23). Prevedeno v utežne libre, če računamo vsaj za manjše mere, da je liter soli enak kilogramu soli, bi to znašalo 132 utežnih liber. Ta mera za star pa se še v 16., 17. in 18. stoletju navaja kot koprška mera tudi za star žita (M/545, f. 244; M/566a, 237; M/570, f. 111). Če je torej 1 star tehtal 132 utežnih liber (132 x 0,477) oziroma 120 votlih oljčnih liber (120 x 0,5247), to je 62,964 litrov, je modij vseboval:

$$13 \times 120 = 1560 \text{ oljčnih liber}$$

$$1560 \times 0,5247 \text{ l} = 818,532 \text{ litrov.}$$

Tabela 1: Istrske merske enote za sol
Table 1: Istran units of measure for salt

modij	miliarij	somma	star	mečena	kvarta	kvartarola	votla libra	utežna libra	litrov
1	1,56	6,5	13	26	39	156	1560	1716	818,532
	1	4,16	8,33	16,66	25	100	1000	1100	524,7
		1	2	4	6	24	240	264	125,928
			1	2	3	12	120	132	62,964
				1	1,5	6	60	66	31,482
					1	4	40	44	20,988
						1	10	11	5,247
							1	1,1	0,5247
								1	0,477

⁸ Verjetno gre v opombi 5 za tiskarsko napako, da "Istarski mozzo drži 1182 l", glede na razpravo bi po njegovem verjetno moralo biti 1082 litrov (prim. Herkov, 1971, 180).

To razmerje potrjuje tudi teža mečene, zabeležena leta 1802, ko so novi oblastniki določili, da se na območju Istre sol prodaja po izvornih istrskih merah, ki so jih hranili v Benetkah (Herkov, 1978, 390). Mečeni je bila tedaj določena teža 32,5 kg, dve mečeni pa sta sestavljali star, to je 65 kg. Pri osnovnih enotah librah je razmerje 1 : 1 med litrom in kg smiselno in upravičeno, čeprav liter soli tehta malenkost več kot kg. Herkov (1978, 389) ga je preračunal na 1,04166 kg, kar pa seveda ne more držati vselej in za vse primere, saj je tudi pri soli teža odvisna od drugih sestavin, ki jih vsebuje, in se je razlika v teži nedvomno poznala že med enim in drugim kavedinom, kaj šele med eno in drugo letino oziroma med npr. piranskimi in koprskimi solinami. Toda če kapaciteto 63 litrov pomnožimo s približno 1,04, dejansko dobimo 65 kg, kolikor je tehtal star istrske soli.

Iz tabele 1 pa so razvidni še drugi podatki. Navedeno je že bilo, da tako v Kopru kot Piranu kvarta ne pomeni 1/4, temveč 1/3 stara ali orne, kvartarol pa potemtakem 1/12, in ne 1/16, kot je to veljalo v Benetkah, saj se razmerje kvarte, torej četrtine, in z njo kvartarola ne postavljajo nasproti staru ali orni, temveč nasproti miliariju, kar velja tudi pri oljčnih merah.

Iz tabele 1 pa je še razvidno, da se tudi pri merah za sol vzpostavlja kvartarol do libre v razmerju 1 : 10 oziroma kvarta do libre v razmerju 1 : 40, kar velja tako pri merah za olive kot za olje in za žito (prim. Herkov 1978, 372, 381), odvisno pač od tipa libre, ki za določeno merjenje predstavlja osnovo merskemu sistemu, torej ali oljna libra (0,52 l) ali pa t. i. beneška merska libra (0,65 l). Tako le deloma drži ugotovitev, da so "istrski kraji nedvomno imeli lastne mere, ki se imenujejo star, s časom so se te mere izenačile z beneškim starom, kljub temu pa so ohranile svojo notranjo razdelitev na manjše mere" (Herkov, 1978, 378), kajti zgornje ugotovitve se nagibajo bolj k domnevi, da sta se vsaj gospodarsko najbolje stoječa istrska komuna kmalu po beneški osvojitvi prilagodila osnovnemu beneškemu merskemu sistemu, libri, kvartarolu in kvarti ter njihovim medsebojnim razmerjem, torej manjšim merskim enotam, kar jima navsezadnje nalagajo tudi mestni statuti (STKP, 3, 33; STPI, 633-635). Različno pa je bilo razmerje do beneških mer k večjim meram od kvarte, solnemu in žitnemu staru, solnemu modiju, v Piranu očitno še po letu 1559 tudi pri vinski orni (STPI, 635), ki ga je določala ravno merska enota kvarta s svojim trikratnim in ne štirikratnim razmerjem do večje mere, stara, kot je to veljalo za beneške mere. Posledica tega se skoraj pri vseh najbolj uporabljanih večjih merah kaže v beneški meri, večji za četrtino; centenarij, pomnožen s 5/4, daje beneški baril oziroma orno, beneški solni star (83,34 l), deljen s 3/4, daje istrski solni star, za približno četrtino večji pa je od istrskega tudi beneški modij soli, in to kljub temu ali pa ravno zato, ker se istrski modij deli na 13, beneški pa na 12 starov.

Izračuni pokažejo, da so se istrske mere tako za olje kot za oljke, sol, žito in vino, kot naj bi končno držalo

tudi za ribji baril, gibale okrog približno enake mere med 62 in 65 litri, kar daje slutiti, da so tako v Piranu kot očitno tudi v Kopru za osnovo merskega sistema uporabili votlo mero beneško oljčno libro (prim. Mihelič, 1989, 26, op. 8) in verjetno sprva uporabljali kar isto posodo za merjenje vseh naštetih pridelkov (prim. Mihelič, 1989, 23) za grosistično prodajo, kasneje pa so se nekatere bolj, druge manj spremenile.

Glede na proizvodnjo, promet in trgovino z istrsko soljo od konca 16. do konca 18. stoletja se po virih sodeč merski sistem ni spreminjal, le več merskih sistemov je bilo v uporabi, tako istrski kot beneški in, kot že omenjeno, paški, zato iz poročil koprskih načelnikov ni vselej razvidno, za katero mero gre. Spreminjale pa so se okoliščine, ki so vplivale na obseg prometa in s tem na splošni gospodarski razvoj v severni in seveda posledično v vsej beneški Istri. Priseljevanje novega prebivalstva na solno proizvodnjo ni imelo bistvenega vpliva, saj so se z njo tako v Piranu kot še posebno v Kopru ukvarjali predvsem prebivalci mesta, v njuno zaledje pa po koncu 16. stoletja v nasprotju z drugimi istrskimi kraji ni več zaslediti večjih priseljevanj iz drugih vzhodnojadranskih dežel; če pa so bila, se je novo prebivalstvo kaj kmalu integriralo s staroselskim v prevladujočih proizvodnih načinih in običajih.

Precej bolj so na solno gospodarstvo vplivale razmere oziroma dogodki, povezani na eni strani z zaledno avstrijsko monarhijo, na drugi pa gospodarski tokovi v samih Benetkah. V trgovini z zalednimi avstrijskimi deželami so očitno večjo moč kot represivni ukrepi z uvažanjem obveznih poti proti Trstu imele ekonomske omejitve z zviševanji davčne stopnje za uvoženo istrsko sol.

Medtem ko je konec 16. stoletja avstrijski podložnik plačeval enak dac za tovor (*somma*) soli najprej na beneški, nato pa še na avstrijski strani, in sicer na obeh straneh v višini 10 solidov, je sredi prve polovice 17. stoletja avstrijski dac za istrsko sol naglo poskočil, tako da je star soli, torej pol tovara, leta 1638 veljal 4 lire in 10 solidov, v naslednjih 6 letih pa je poskočil kar na 14 lir, cena, ki so jo na primer tedaj Benečani v Piranu plačevali za skoraj cel modij soli. Avstrijci so na številne proteste najprej s strani koprskih odposlancev, nato pa še beneških ambasadorjev pri graškem dvoru sicer leta 1645 ta davek znižali na 3 lire 10 solidov za star soli, toda njihov namen je bil vsaj začasno očitno dosežen. Koprski podestat leta 1638 poroča, da je trgovina s soljo iz Kopra in Milj v "cesarsko" zaledje popolnoma uničena, da ne morejo na prostem trgu prodati soli niti po 15 solidov za modij, okrog leta 1641 (Rel., ok. 1633, 7, 310) pa njegov kolega še poroča, da so tudi soline v Kopru zapuščene, ker skorajda ni trgovine s soljo.

Kljub temu da so leta 1659 Avstrijci za nekaj časa ukiniteli dac na istrsko sol (kar seveda še ne pomeni, da ni bilo treba plačevati raznih mitnin), pa vsaj legalna trgovina s soljo z zalednimi avstrijskimi kraji ni več dosegla ravni iz 15. in 16. stoletja. Izjema so bila le še sedemde-

Tabela 2: Solni daci in zasluži*
Table 2: Salt taxes and earnings

leto	količnik daca-izvoz po kopnem	avstr. količnik daca - uvoz iz Istre	beneški "novi dac" - prihodki	skupen zaslužek Benečanov
1274	6 den/modij			
1358 ⁹	1 solid/modij			
14-15.st. ¹⁰	6 solid/modij			
1536		6 solid/star ¹¹		
1553 ¹²	6 solid/modij			
1577 ¹³	5 s/star			
1596		5 s/star	4000 duk	
1606 ¹⁴			3000 duk	
1620 ¹⁵				42.000 tovorov
1628 ¹⁶			2258 duk	
1635 ¹⁷				lir 113.268:12
1638		lir 4:10/star ¹⁸		

leto	količnik daca-izvoz po kopnem	avstr. količnik daca - uvoz iz Istre	beneški "novi dac" - prihodki	skupen zaslužek Benečanov
1644 ¹⁹		14 lir/star		
1645 ²⁰		lir 3:10/star		
1652			1100 duk ²¹	
1659 ²²	5 s/star	0		
1670			1532 duk ²³	
1675 ²⁴		zvišane		
1676			2700 duk ²⁵	
1678			2670 duk ²⁶	50000 duk ²⁷
1692 ²⁸		napoved zviševanja		
1705 ²⁹		Več mitnic		
1713			ok. 1450 duk ³⁰	
1772 ³¹			4197 lir	

* Kjer ni posebne navedbe vira, gre vselej za vir **Rel.**, kar velja tudi za druge tabele.

9 STPI, 585.

10 Za Piran (Nicol ich, 1882, 40; prim. še Morteani, 1889, 5).

11 8 krajcarjev na tovar (Gestrin, 1965, 152). 1,5 ben. solida - 1 krajcarju leta 1590 (Vilfan, 1987, 29).

12 Za Koper (M/545, f. 45).

13 M/1115, f. 65.

14 Na dve leti 6000 dukatov daje dac *Nuova imposta de sali* za Koper in Milje (Rel.).

15 42.000 tovorov soli letno je šlo tedaj iz Kopra, Milj in Pirana v slovensko zaledje, iz Trsta okoli 7.300 in Reke približno 3.500 tovorov (Gestrin, 1965, 23).

16 14.000 lir na leto iz Kopra, Izole in Milj (M/1115, f. 86).

17 RR, Zaslužek od soli v mojem času je bil lir 113.268:12, od česar sem plačal stroške, sol iz Kp in Milj, zakupe magacinov, zaposlene, oborožene barke, tako da je ostalo lir 20.450:10.

18 Rel. Trgovina s soljo iz Kp in Milj je popolnoma uničena in s tem trgovina s Cesarci. Kranjci so namreč naložili davek "2 fiorini per somma". 1 somma = 2 stara; 1 florint pa tedaj (1590) - 4,5 ben. libre (Vilfan, 1987, 29).

19 14 lir na star istrske soli avstrijski dac (Rel. 7, 331). SR, 18, 235, pravi, da prej bila mitnina 6 0 karantanov, sedaj pa znižana na 15. Karantan je potemtakem tedaj vreden 0,233 lire oz. 4,66 solida ali 4 solide, 8 denaričev.

20 15 karantanov (SR, 18, 235), torej lir 3:10.

21 Za dve leti 2.200 duk (tj. 2098 modijev soli po 13 starov/leto izvoza). Pravi pa, da bi lahko bila 3000 duk.

22 SR. 18 jun. Cesar naročil, da na Kranjskem nobenega davka več na sol iz Istre.

23 Rel., 9500 lir.

24 SR, Cesarci povišajo mitnine za sol in vino iz Istre.

25 ASV.SR. 26. 9., pravi »del dazio del sale in Capodistria«, kar bi bilo ok. 5150 prodanih modijev soli.

26 SR.

27 Angelo Morosini pravi, da je preštudiral, da bi lahko Pirančani in Miljčani prispevali *Principu* prvi sedmino, drugi pa osmino soli, ki jo sedaj dajejo komunu, saj tako ne bi komuna tega občutila, ker prejemat dohodke od drugih dacev, razen od oljčnega. Tako desetino prispeva Koper, skupaj pa bi se prispevek soli povišal na 2.000 modijev letno, kar bi pomenilo 50.000 dukatov dohodka za javno blaginjo.

28 SM. 6. 9. in 30. 10.

29 SR, 25. 7.

30 SM. Potrdijo za 4 leta zakup daca nuova imposta dei sali e delle osterie delle ville za 44.000 lir; preračunano za eno leto z odtegnitvijo 2000 lir za dac gostilne na vasi kot približna ocena povprečja (prim., Darovec, 1999a, tabela Daci kopske fiskalne komore).

31 Koper 3115, Milje 1082 lir (ASV. DAPD, 662), to je skupaj prodanih 1291 modijev soli.

Tabela 3: Solne dajatve in obvezni odkupi soli.
Table 3: Salt duties and obligatory purchases.

leto	Koper	Milje	Piran
14-15. st.	1/10 Benečanom	1/8 Benečanom	1/7 komun, 1/5 solinar, drugo ben. obvezni odkup
1428-48	"	"	prepoved zaledne trg.
1556 ³²	"	"	odkup tudi 1/7, 2 stara/ kavedin solinar
1566 ³³	"	"	1 star/ kavedin solinar
1616 ³⁴	"	"	1/7 komun, 1star/ kavedin solinar
1625 ³⁵	"	"	1/2 stara/ kavedin solinar
1718 ³⁶	"	"	1/7 ponovno za zaledje

seta leta 17. stoletja, ko za nekaj časa ponovno oživi trgovina s soljo in drugimi izdelki predvsem iz slovenskega zaledja, kmalu pa se odločijo za nova zvišanja davkov, proti katerim so bile beneške pritožbe vedno manj uspešne. Obseg legalne trgovine s soljo z zalednimi istrskimi kraji morda najbolje ponazarja višina iztrženega beneškega daca in iz nje preračunana količina izvožene soli, kot jo prikazujeta spodnja tabela 4 in grafikon.

PROIZVODNJA SOLI

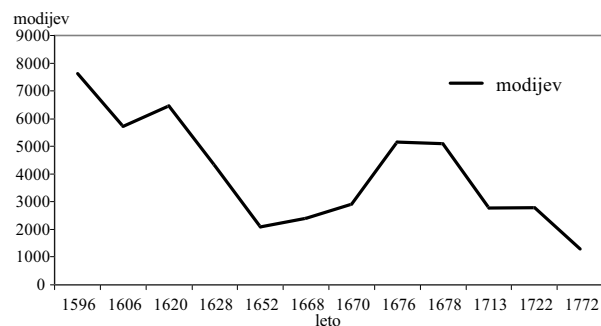
Zmanjšanju menjave istrske soli z zaledjem so botrovale tudi številne epidemije, med njimi najbolj znana v letih 1630 do 1632 na beneški strani, večkrat pa so se še po tem času kužne bolezni razpasle na Kranjskem in v Trstu ali pa so tem krajem vsaj grozile iz bližnjih dežel (prim. Darovec, 1999, 18-19), tako da je strah beneških oblasti nemalokrat privedel do zaprtja meje (prim. npr. Rel., 1603, 1725). Benečani so na svoji strani organizirali tudi razmeroma učinkovito zdravstveno službo z razvejeno upravno in terensko službo, v kateri je glavno breme prevzela tako imenovana kmečka vojska ali črnide, torej podeželsko slovensko prebivalstvo (Rel., 1762; prim. Darovec, 1990, 50-58). Pogosto pa se med vzroki za nezadovoljivo menjavo soli z zaledjem omenjajo tudi ceste, ki jih kljub nešteto krat izpričanemu interesu po ekonomskem povezovanju z avstrijskim zaledjem niso redno vzdrževali.

Kljub nevarnostim kužnih bolezni so si Istrani močno **Tabela 4: Količina izvožene istrske soli v avstrijsko za-**

ledje.

Table 4: Quantities of Istran salt exported to the Austrian hinterland.

leto	"novi dac"	v modijih
1596	4000 dukatov	7630
1606	3000 dukatov	5723
1620	42000 ³⁷ tovorov	6461
1628	2258 dukatov	4307
1652	1100 dukatov	2098
1668	1000 lir več ³⁸	2405
1670	1532 dukatov	2923
1676	2700 dukatov	5150
1678	2670 dukatov	5093
1713	ok. 1450 dukatov	2766
1722	50 lir več ³⁹	2781
1772	4197 lir	1291

Graf: Količina izvožene istrske soli v avstrijsko zaledje.
Graph: Quantities of Istran salt exported to the Austrian hinterland.

prizadevali, da bi ohranjali trgovino s soljo in drugimi izdelki. Ko je na primer leta 1635 začela razsajati kuga v okolici Vipave in je zaradi tega trpela trgovina s soljo, zlasti v Kopru, je rašporski kapitan Zanne Renier (RR, 1635) naročil v Miljah zunaj obzidja postaviti leseno lopo, kamor so lahko Kranjci hodili po sol, tako da jim ni bilo treba v Trst, kjer je bila vrh vsega sol še dražja. Med letoma 1680 in 1683 pa je kužna epidemija grozila v okolici Ljubljane, zato so istrski zdravstveni nadzorniki (*Provveditore di Sanità*) uredili dve prodajni mesti za sol, eno pri Žavljah in drugo v Škofijah (SR, 20, 267; 270).

32 Uvedba obveznega odkupa tudi 1/7 in 1/5, zato pa subvencija 2000 dukatov oz. 6 lir na kavedin in znižanje odkupne cene na lir 4:10 za modij (Nicholich, 1882, 33/4).

33 Nicholich, 1882, 34.

34 Morteani, 1882, 9.

35 Nicolich, 1882, 54.

36 Nicolich, 1882, 47.

37 42.000 tovorov soli letno je šlo tedaj iz Kopra, Milj in Pirana v slovensko zaledje, iz Trsta okoli 7.300 in R eke približno 3.500 tovorov (Gestrin, 1965, 23).

38 1000 lir več kot prejšnjega zakupa (SR).

39 SM, 9.5. Ambrogio Basiach položi 50 lir več za dac kot prejšnji zakup.

Tabela 5: Proizvodnja soli v modijih
Table 5: Production of salt in modii

leto	Koper	Milje	Piran	skupno
1362 ⁴⁰			7000	
1375 ⁴¹			3500	
1413 ⁴²			4700	
1448 ⁴³			4700	
1559	6300 ⁴⁴			
1571				20000 ⁴⁵
1579	10000			
1587	4000			
1596	6000			
1627 ⁴⁶	7000	3000		
1636 ⁴⁷			5200	
1670		½ od Kp	2x Kp+Milj	ok. 20000
1686-95 ⁴⁸			61885	
1692 ⁴⁹				zmeraj manj
1696-1705 ⁵⁰			59938	
1701 ⁵¹	limit 1000			
1715 ⁵²			5200	

leto	Koper	Milje	Piran	skupno
1718 ⁵³			12000	
1720-30 ⁵⁴			46470	
1721 ⁵⁵	5000			
1724 ⁵⁶	8440			
1731-40 ⁵⁷			41043	
1741	8333			uvoz ⁵⁸
1748	brez limit			
1749 ⁵⁹			brez limit	
1762				15000 ⁶⁰
1763		2500	10-11000 ⁶¹	
1767				čimveč ⁶²
1777	9000			
1783 ⁶³	2 modija	2 mod, 3 star	3 mod, 4 star	
1789 ⁶⁴			14848	
1791 ⁶⁵			15000	
1796-1805 ⁶⁶			143265	

40 SMi, 5, 8.

41 Limitacija (Nicolich, 1882, 20).

42 Limitacija (Nicolich, 1882, 27).

43 Zadnja limitacija po ohranjenih pogodbah do leta 1636, ko so uvedli limitacijo 5200 modijev (Nicolich, 1882, 53/4).

44 Desetina znaša 521 modijev, lani pa je bila 635 modijev in 6 starov.

45 Rel. 1577, velja za mero 12 beneških star ov 1 modij.

46 Tedaj so za 10.000 modijev iztržili 31.000 dukatov, torej 1 modij 3,1 dukata oz. lir 19,22.

47 Limitacija (Pahor, 1972, 193), ki pa naj bi v roku 5 let prinesla 26.000 modijev soli (Nicolich, 1882, 41).

48 Nicolich, 1882, 48. Pahor pa navaja , da bila letna limitacija 6200 (1972, 194).

49 SM. 26. 7.

50 Nicolich, 1882, 48.

51 Limitacija s pogodbo, ki za 5 let določa produkcijo 5000 modijev, zato pa so dobili kompenzacijo (Nicolich, 1882, 45).

52 Nicolich, 1882, 54.

53 Nicolich, 1882, 47.

54 Nicolich, 1882, 48. Letna limitacija po pogodbi po Nicolichu 5200 modijev, 4650 modijev pa Pahor, 1972, 194.

55 Limitacija, SM, 17, 38.

56 M/1115B, 151.

57 Nicolich, 1882, 48. Letna limitacija po pogodbi po Nicolichu 5200 modijev, 4100 modijev pa Pahor, 1972, 194.

58 SM, 6. 4. Soli primanjkuje, zlasti za Dalmacijo ter za Benenetke. Iz Paga naj bi tudi dovažali ter iz Milj v Koper, da bi ta bil preskrbljen. Nalagajo povišanje proizvodnje v Koprju in Miljah od 12.000 miarov do povpraševanja, ki je vsaj 14.500 miara. 1 modij - 1,44 miliarija (Mihelič, 1989, 25).

59 Do 47.000 modijev soli je v javnih magacinah. Nato pa (1783) limitacija proizvodnje soli po kavedinih, in sicer 3 modiji in 4 stari v Piranu, 2 modija in 3 stari v Koprju in 2 modijav Miljah (Nicolich, 1882, 51; 54).

60 Pridelek soli v Kp, Piranu in Miljah na 6775,5 kavedinih je ok. 15.000 modijev, če pa so izjemno dobre letine, lahko 20-25.000.

61 In to izredno kvalitetna sol, pravi tedanji podestat (Rel.).

62 SR, 30. 5. Naj solinarji v Piranu in Miljah povišajo proizvodnjo soli, kolikor le morejo, in Senat naj sklene partito di sali za naslednjih 15 let.

63 Limitacija na posamezne kavedine (Nicolich, 1882, 51).

64 Pahor, 1972, 194.

65 V letih 1791 in 1792 je proizvodnja soli znašala skupno nad 30000 modij ev (Pahor, 1972, 194).

66 Nicolich, 1882, 56.

Benečani so sicer tudi z odkupom koprške in miljske soli že od konca 16. stoletja po svojih močeh poskušali ohraniti istrsko solno proizvodnjo, posebno potem, ko so v zadnji tretjini tega stoletja postavili v Bakru solno skladišče za trgovanje s slovenskim zaledjem (Gestrin, 1965, 152). Leta 1627 so po kopnem izvozili v Bakar in na Reko 3701 modij soli, po morju pa 1774, od tega v beneško Istro 347 modijev soli (Rel., 1627). Naslednje leto pa celo predpišejo, da lahko do 2.000 modijev soli vsako leto brez plačila davka izvozijo v Bakar in na Reko (M/1115, f.86). O obsegu izvoza istrske soli v avstrijski del Kvarnerskega zaliva priča še leta 1705 sklenjena pogodba med Kopro in Nikolom Stanzem Paradanom iz Senja za prevoz 12.000 starov soli za Reko, Bakar in Senj (SM, 16, 249).

Izgubo dohodka od soli v trgovini z zalednimi slovenskimi kraji je zlasti Koper deloma nadomeščal tudi na "domaćem" istrskem trgu s prodajo soli za soljenje rib. Že leta 1676 Puljčani zapošajo beneški solni urad za dovoljenje uvoza istrske soli za lastne potrebe ter za slanike, saj tožijo nad obdavčitvijo, ki jim jo nalagajo pri kupovanju soli od Cesarcev. Tako je beneški *Magistrato al sal* izdal ukaz koprskim magacinom, da vsako leto puljskim ribičem prodajo 100 modijev soli po ceni 6 dukatov za modij (SM, 16, 76). Po isti ceni je dovolil beneški solni urad leta 1692 prodajo 50 modijev soli Rovinčanom, ker pa se je do leta 1707 v Rovinju povečala potreba po soli zaradi večjega ulova sardel in za konzerviranje oliv, so naročili koprskim magacinom, naj jim od tedaj letno pošiljajo še 50, torej skupaj 100 modijev soli (SM, 16, 259). Prizadevnost in povečanje prebivalstva v Rovinju se tako kaže tudi v porabi soli, saj že čez pet let letno pošiljko soli povišajo še za 80 modijev "za soljenje rib in oliv" (SM, 16, 274), leta 1753 pa odobrijo Rovinčanom nakup 360 modijev soli letno (Basioli, 1973, 262).

Že pri tej "znotrajistrski" prodaji soli pa se kažejo zaslužki Benečanov s soljo, kajti ves zaslužek od prodaje soli je iz istrskih skladišč romal direktno v blagajno beneškega solnega urada, le dohodek od daca trgovine z zaledjem se je pod posebno postavko zbiral v koprski komori. Medtem ko so od lastnikov solin in solinarjev tako v Kopru kot v Miljah in Piranu v 17. in 18. stoletju sol odkupovali po 2 do 3 dukate, kolikor so namenili tudi odkupu soli posameznih samostanov oziroma bratovščin (prim. tabelo 6), ki so bili vsaj v Kopru poglavitni lastniki solin (prim. Prov., 1044), so to isto sol nato prodali po najmanj dvojni ceni istrskim komunom, ki so nanjo naložili še druge davščine, tako da je bila za kupce še dražja, kot mdr. priča cena soli od 7 do 9 lir za star v Barbani ob koncu 18. stoletja (Klen, 1966, 249). Kolikšna je bila grosistična cena v Benetkah, je prav tako

razvidno iz tabele 6, zanimiva pa je vest iz ene izmed mnogih piranskih pritožb iz 17. stoletja glede solne pridelave in prodaje. Republika je tedaj svojim istrskim podložnikom plačevala liro in še manj za star soli, v Terrafermi pa jo nato prav tako svojim podložnikom prodaja po 20 do 30 lir po staru (Nicolich, 1882, 43). Nenazadnje beneško pohlepnost po istrski soli izpričuje tudi razmišljanje koprškega podestata Angela Morosinija leta 1678, ki "da je preštudiral, da bi lahko Pirančani in Miljčani prispevali *Principu* prvi tudi sedmino, drugi pa osmino soli, ki jo sedaj dajejo komunu, saj tako komuna tega ne bi občutila, ker prejemata dohodke razen od oljčnega še od drugih dacev. Tako desetino že prispeva Koper, skupaj pa bi se prispevek soli povišal za 2.000 modijev letno, kar bi predstavljalo 50.000 dukatov dohodka letno za javno blagajno." (Rel., 8, 131).

Kljub navedenim poskusom odpiranja novih trgovskih niš za istrsko sol pa je bila vsaj do srede 18. stoletja, ko se poveča povpraševanje po soli v samih Benetkah, osnova istrskega solnega gospodarstva izvoz na Kranjsko. Z navedenimi ukrepi davčne politike ter prisilnimi potmi v Trst so Habsburžani na eni strani oslabili beneško solno gospodarstvo in zaslužek, na drugi strani pa še spodbujali istrsko tihotapstvo, kar je bilo pravzaprav idealno za Trst, saj se je odslej tam zbirala velika količina istrske soli in drugih istrskih proizvodov za potrebe avstrijskih dežel, spodbujal se je promet s tem mestom tudi z drugimi prekomorskimi izdelki, ki so prihajali v pristanišče ter tako ustvarjali ugodno podlago za kasnejši razcvet svobodnega pristanišča (od 1717 oz. 1719) in enega najpomembnejših srednjeevropskih vele mest.

V Istri je na ta račun pridobil le določen sloj ljudi, ki se je na tak ali drugačen način najbolje znašel, v splošnem je razvoj dogodkov pomenil vsaj stagnacijo, če že ne nazadovanja, v solnem gospodarstvu pa prej prvo kot drugo. Kljub razvejenemu tihotapstvu se ni znižala le proizvodnja soli, temveč so zaradi manjšega prometa in nevzdrževanja škodo pretrpele tudi soline, kar je pomenilo še dodatno materialno škodo. Morda stanje še najbolje ponazarja tabela 7 o solnih bazenih, ki jo potrjuje tudi poročilo koprškega načelnika Angela Morosinija leta 1678: "Velik problem pri soli je opuščanje kavedinov, v Kopru je že okoli 600 zapuščenih oziroma neobdelanih," zato predlaga, da bi take lastnikom kar odvzeli, za javni opomin, da bi ponovno začeli pridelovati. Zaveda pa se, da je temu vzrok tudi preusmeritev trgovine v Bakar, Reko in zlasti v Trst, saj "v Koper ne prihaja več do 1000 konjenikov na dan, ki so prej odvažali sol v zameno za svoje pridelke." (Rel., 8, 131).

Tabela 6: Cene soli za istrski modij
Table 6: Salt prices for Istran modius

leto	odkupna cena	prodajna cena v Istri	tržna cena v Benetkah ⁶⁷
1325 ⁶⁸	lir 3:10		
1362 ⁶⁹	2 liri	2 dukatov	8 dukatov
1375	4 lire ⁷⁰	13 lir ⁷¹	6 dukatov
1380 ⁷²		lir 14:8	
1392 ⁷³		22-26 lir	
1401 ⁷⁴	4 lire		7 dukatov
1413	5 lir	12 lir ⁷⁵	
1428	5 lir	8 lir ⁷⁶	9 dukatov
1447	lir 5:10		8 dukatov
1448	5 lir		
1460 ⁷⁷	6 lir		
1470	6 lir		
1495	6 lir		7 dukatov
1551	lir 4:10		4 dukatov
1556	7 lir ⁷⁸		5 dukatov
1571 ⁷⁹		3-5 lir	6 dukatov
1577	8 lir ⁸⁰	13-14 lir	
1595 ⁸¹	14 lir		3,5 dukatov
1596		15 lir	
1616 ⁸²	12 lir		
1622 ⁸³		18 lir	
1623 ⁸⁴		18 lir	
1625 ⁸⁵	15 lir ⁸⁶	19 lir	
1627 ⁸⁷	lir 19:4		

leto	odkupna cena	prodajna cena v Istri	tržna cena v Benetkah ⁶⁷
1636 ⁸⁸	lir 15:10		
1638 ⁸⁹		15 solidov	
1647 ⁹⁰	lir 17:18		
1650 ⁹¹	3 dukatov		
sreda 17 st. ⁹²			190-290 lir
1652 ⁹³		6-7 lir	
1660 ⁹⁴		2 dukatov	
1661 ⁹⁵		9 lir	
1663 ⁹⁶	19 lir		
1669 ⁹⁷		lir 27:18	
1670 ⁹⁸	znižana		
1676 ⁹⁹		6 dukatov	
1701 ¹⁰⁰	19 lir		
1707 ¹⁰¹		6 dukatov	
1712 ¹⁰²	19 lir		
1715	20 lir		
1717 ¹⁰³	19 lir		
1718 ¹⁰⁴	19 lir		
1736 ¹⁰⁵	lir 15:10		
1737 ¹⁰⁶	lir 14:10		
1748 ¹⁰⁷	lir 14:18		
1768			91 lir ¹⁰⁸
1789 ¹⁰⁹	lir 18:1:6		
1798-1805 ¹¹⁰	30 lir		

67 Kjer ni posebej navedeno iz Hocquet, 1990, 245, toda za beneške modije.

68 Povprečje cen 1289-1345; prim. Mihelič, 1985, 116.

69 SMi, 5, 7.

70 Obvezen odkup po pogodbi (Nicolich, 1882, 22).

71 Za prodajo tržaškemu rektorju, ki pa bo nato poskrbel za prodajo po najugodnejši ceni (SMi, 5, 61).

72 V vojni nevarnosti z Genovežani 6 solidov za kvarto (Nicolich, 1882, 25). 1 modij - 48 kvart (Herko v, 1978, 389).

73 35-40 solidov za star soli naj zaračunajo mussolatom, ki privažajo žito po ceni 50 solidov za star (SMi, 5, 280).

74 Od 1401-1551 cit v Nicolich, 53/4.

75 Za Kranjce (Nicolich, 1882, 27).

76 Toda le za sedmimo soli (sicer 5 lir), ker je prepovedan izvoz za Kranjce (Nicolich, 1882, 53).

77 Brez limitacije (Nicolich, 1882, 53).

78 Po pogodbi (Nicolich, 1882, 33). Uvedba obveznega odkupa tudi 1/7 in 1/5, zato pa subvencija 2000 dukatov oz. 6 lir na kavedin in znižanje odkupne cene za 1/7 in 1/5 na lir 4:10 za modij (Nicolich, 1882, 33/4).

79 Rel. 1577, tedaj 13-14 lir modij, ko pa je bila dobra letina (1571), 5-6,5 lir, prodajali pa so tudi po 3 lire.

80 Po pogodbi s Piranom, namesto 1/5 pa so uvedli le 1 star na kavedin (Nicolich, 1882, 54). V Kopru odkupna cena lir 8:10 (Rel., 6, 76).

81 Po pogodbi (Nicolich, 1882, 36).

82 Odkup soli po solni pogodbi s Piranom (Morteani, 1889, 9).

83 ASV. SM, 122, cena za privatno sol, in sicer po 13 starov za modij, morajo pa v 8 dneh prijaviti pisarni v Kp (prim. Nicolich, 1882, 41).

84 ASV. SM, 127.

85 ASV. SM, 133.

86 Pogodba s Piranom, mdr. pa 1/2 stara na kavedin za solinarje (Nicolich, 1882, 54).

87 Benečani so plačali 31.000 dukatov za 7.000 modijev soli v Kopru in 3.000 v Miljah (Rel.).

Čeprav so piranske soline po številu solnih bazenov (*kavedini*) zaostajale za koprskimi, naj bi, po virih sodeč, tako konec 16. (Gestrin, 1965, 151) kot v drugi polovici 17. stoletja¹¹¹ in ob koncu 18. stoletja piranske soline prinašale letno dvakrat večjo količino soli od koprskih, koprške ravno toliko več od miljskih, to razmerje pa se ponovi v primerjavi slednjih s tržaškimi. O verjetnosti različne velikosti kavedinov v posameznih istrskih solinah, ki naj bi pojasnjevala razliko v višini pridelave soli, je domneval Pahor (1972, 222, op. 48), temu pa lahko dodamo še ugodnejše geografske danosti in globino kavedinov (prim. Klen, 1966, 240-247). Medtem ko kronisti v 16. (Rel., 7, 97-99) in 17. stoletju (Manzuoli, 1999; Tommasini, 1837) omenjajo donosnost istrskih solin od 2 do 4 modijev po kavedinu, nam dokaj natančno razmerje donosnosti kavedinov posameznih severnoistrskih solin podaja nova oblika predpisane limitacije proizvodnje iz leta 1783. Tedaj so po letu 1749, ko je bila najprej leto prej ukinjena limitacija pridelave soli v koprskih, nato pa še v piranskih solinah, uvedli limitacijo na posamezne kavedine in ne

več na celotno solno proizvodnjo določenega komuna (prim. tabelo 5).

Zaradi stalnega beneškega interesa in odkupa piranske soli so očitno najmanjšo škodo pretrpele piranske soline, ki so jim s ponovnim zagonom proizvodnje v drugi polovici 18. stoletja posvečali tudi največ pozornosti in sredstev pri obnovi, zlasti najbolj donosnim sečoveljskim solinam (SM, 1663. 5. 12.; 1692. 28. 3.; 1693. 24. 9.; 1756. 18. 9.; 1764. 5. 4.; 1780. 23. 11.; RR, 1765; Rel., 1742; 1754; 1763; (kap. Rašporja) 1763). 20% - 30%-no zmanjšanje solnih fondov so v času druge polovice 17. in prve polovice 18. stoletja doživele koprške soline, medtem ko se je površina miljskih solnih bazenov skrčila za več kot pol (prim. tabelo 7). Kot kaže, pa so Benečani v določenem obdobju celo stimulirali opuščanje solne proizvodnje, saj se je bil na podlagi beneškega dekreta z dne 2. avgusta 1731 o limitaciji miljske proizvodnje soli Miljčan Simone Contarini leta 1733 celo pripravljen odreči proizvodnji soli na 76 kavedinih, če bi mu zagotovili dohodek, kot ga je imel s to proizvodnjo (SM, 17, 30).

88 Pogodba s Piranom, mdr. pa ponovna uvedba limitacije 5200 modijev (Nicolich, 1882, 5-4).

89 Da so na prostem trgu in zaradi upada trg., da si med seboj Kp in Miljčani ne morejo prodajati za več.

90 Pogodba s Piranom (Nicolich, 1882, 54).

91 Rel., da v Piranu plačajo toliko za modij.

92 Pirančani tožijo, da Benečani odkupujejo po 1 solid in manj star soli, prodajajo v Terra fermi pa po 20-30 solidov za star (Nicolich, 1882, 43).

93 Za modij po 13 starov.

94 SM. 14. 10. V začetku te vojne so Milje ponudile 200 dukatov na leto, vendar v zadnjem času niso izpolnjevali svoje obveze in so že nekaj časa dolžniki; ponudijo v zameno 400 modijev soli (torej 2 dukata za modij), kar Benečani z veseljem sprejmejo.

95 SM, 16, 34.

96 SM. Toda kot odkup s strani Benečanov.

97 M/570, 53.

98 SR; znižana cena soli zaradi konkurence iz Paga, Raba (Arbe), Bakra in Reke.

99 SM, gre za prodajo soli Puljčanom za soljenje rib.

100 Pogodba s Piranom (Nicolich, 1882, 54).

101 SM, 5. 5., za Rovinj za sardele in olive 100 modijev po 6 dukatov.

102 Pogodba s Piranom (Nicolich, 1882, 54).

103 SM, 3. 2. m. v. Kp dominikance m odkupijo 100 modijev na leto.

104 SM, 25. 8. od očetov katedralne cerkve 100 modijev odkupijo.

105 SM, 17, 38. Pogodba za sol v Kopru naj bi se delila v tri periode po pet let (in ne več po 4 leta), torej 15 let. Glede zahtevka po zvišanju cene na lir 16:6 za modij, je z odobritvijo cene lir 15:10 že tako za 20 solidov višja cena od veljavne, tako da odsvetuje nadaljnje zvišanje.

106 V Piranu (Nicolich, 1882, 46).

107 V Kopru (Nicolich, 1882, 46).

108 V Barbani (Klen, 1966, 249).

109 Pahor, 1972, 194; 270 .980 lir za 14.848 modijev proizvedene soli v Piranu.

110 Nicolich, 1882, 54-56.

111 Po proizvodnji v prvi polovici stoletja bi to bilo cca. 20.000 modijev, toda ker je to čas velikega upada solarstva (prim. tabelo o kavedinih) in glede na limitacijo v Piranu, sta Koper in Milje tedaj skupaj proizvedla le 2600 modijev letno, Koper ok. 1700, Milje ok. 850 modijev. Ker pa gre morda za analogijo podatkov s konca 16. stoletja (prim. Gestrin, 1965, 151), je izračune treba jemati z rezervo, medtem ko bi razmerje proizvodnje med mestoma nedvomno lahko držalo (Rel. 1670).

Tabela 7: Istrski solni bazeni (kavedini)
Table 7: Istran salt basins (cavedins)

leto	Koper	Milje	Piran	skupni podatek
1283 ¹¹²			1200	
1375 ¹¹³			1750	
1376-78 ¹¹⁴			350 novih	
1413 ¹¹⁵			2350	
1467-72 ¹¹⁶			novi	
1528			nelegalni novi ¹¹⁷	
1594 ¹¹⁸	3242	1548	2706,5	7496,5
1650 ¹¹⁹	ok. 3000			
1652 ¹²⁰				naglo propadanje
1678	600 zapuščenih			
1688			2679 ¹²¹	
1710		483		
1718			2578 ¹²²	
1727			2426 ¹²³	
1735 ¹²⁴		½ ukinili		
1745				vzpostav. starih ¹²⁵
1762				6775,5
1771 ¹²⁶	*	*	*	
1772 ¹²⁷				98 novih
1776 ¹²⁸			755 novih	
1791 ¹²⁹			4484	
1799 ¹³⁰	2740			
1805 ¹³¹			4637	
1810 ¹³²	2150	294		
1813 ¹³³	3065	907	4776	

Tabela 8: Število kavedinov po posameznih solinah
Table 8: Number of salt basins per separate salt pans

kraj	soline	kavedinov 1594 ¹³⁴	kavedinov 1791 ¹³⁵
Piran	Sečovlje	2187	4020
	Fontanigge		(1904)
	Lera		(2116)
	Fažan	346	307
	Strunjan	173	157
Koper	Stanjon	760	
	Sermin	932	
	Polje	1186	
	Valdoltra	364	
Milje	S. Chimento	1313	
	Žavljje	175	
	S. Bortolamio	60	

Trgovina s soljo z avstrijskim zaledjem je bistveno vplivala ne le na višino pridelka soli, temveč tudi na omejitve, ki so jih severozahodnim istrskim mestom postavljali Benečani. Tako so v času silnega vzpenjanja avstrijskega daca na istrsko sol po dobrem poldrugem stoletju leta 1636 vnovič uvedli limitacijo proizvodnje soli v Piranu. Že do tedaj sta osrednjo vlogo pri solni trgovini z zaledjem imela Koper in Milje, seveda predvsem zaradi kvalitetnejše piranske soli, ki so jo odkupovali Benečani, po tej limitaciji pa je piranska sol prihajala v avstrijsko zaledje v glavnem le še s tiho-

112 Nicolich, 1882, 20.

113 Nicolich, 1882, 20.

114 Nicolich, 1882, 20.

115 Nicolich, 1882, 27.

116 Nicolich, 1882, 29.

117 Nicolich, 1882, 31.

118 Prov., 1044.

119 Tommasini še pravi, da na 1 kavedinu pridelajo 4 modije soli, kar bi bilo v skupni vsoti pretirano (prim. Nicolich, 1882, 45 in 51).

120 Nicolich, 1882, 45.

121 Pahor, 1972, 193.

122 S terminacijo ukažejo porušitev vseh kavedinov, ki so nastali po letu 1688 (Nicolich, 1882, 47).

123 Pahor, 1972, 193.

124 SM, 1735. Poročajo, naj bi v Miljah polovico solin ukinili.

125 1744. 20. 2.m. v. V korist solin v Miljah in Piranu uvedejo dela proti škodi hudournikov Rebriese in kanala Libadore; vzpostavijo se stari kavedini.

126 SR, 5. 12. naročajo popravilo solin v Koprju, Piranu in Miljah.

127 SM, 7. 5. novih kavedinov v Istri.

128 SM, 4. 5. Antonio Davia je uredil piranske soline in za toliko povečal, da je dobil nagrado 400 duk .

129 Pahor, 1972, 194.

130 Nicolich, 59.

131 Nicolich, 56.

132 Nicolich, 59.

133 Nicolich, 60. Trst ima tedaj v Žavljah in Škednju 1031 kavedinov.

134 Prov., 1044.

135 Pahor, 1972, 194, Nicolich, 1882, 57.

tapstvom prek Trsta. Kapacitete piranskih solin so bile namreč za tiste čase dejansko velike, vrh tega pa so v danih okoliščinah prinašale razmeroma velike dohodke, zato je bilo očitno iluzorno pričakovanje beneških oblastnikov, da se bodo Pirančani, že tako vajeni tihotapstva, zaradi beneških omejitev odpovedali dobršnemu delu svoje proizvodnje soli. V Trst pa ni odhajala ilegalno samo piranska sol, temveč tudi strokovni kader skupno s svojimi družinami (SM, 16, 34). Tako se je leta 1661 v Trst zateklo 20 Pirančanov, da bi pomagali pri graditvi tamkajšnjih solin, kar je beneškemu gospodarstvu povzročalo dvojno škodo. Ker naj bi odšli zaradi dolgov in kontrabanta, naročajo koprskemu podestatu, naj poizve, kakšne vrste so ti ljudje, ali so *maestri di saline* ali ne in kolikšni so njihovi dolгови, ter druge potrebne informacije, da bi jim olajšali vrnitev domov (SR, 28. 10.). Toda tudi koprška proizvodnja soli ni bila imuna na beneške limitacije. Tu so jo zaradi upada trgovine s Kranjsko ter zaradi velikih zalog v skladiščih uvedeli leta 1701.

SKLADIŠČA SOLI IN TIHOTAPSTVO

Omejitve solne proizvodnje so bile predvsem gospodarske, deloma politične, deloma pa tudi tehnične narave. V Piranu so že s solnimi pogodbami v 14. stoletju določali prevoz vse pridelane soli v skladišča z namenom nadzora nad proizvodnjo, predvsem pa preprečevanja tihotapstva, saj je to ne le manjšalo prihodek državni blagajni, temveč tudi nižalo ceno soli na trgu. Pomanjkanju ustreznih skladiščnih prostorov je botrovalo še izjemno nihanje cen soli, ki so bile odvisne od vsakokratnih bogatih ali skromnih letin, kot tožeče ugotavlja koprski podestat leta 1577. Tedaj so zgradili novo skladišče ob koprskih vratih sv. Martina, ki je lahko sprejelo do 6.000 modijev soli, medtem ko je stari magacin sprejel le do 1.000 modijev. Ker so bili drugi magacini precej oddaljeni od morja, kar je oteževalo prevoz soli, vrh tega pa so za najem privatnih skladišč Benečani morali plačevati razmeroma visoke zneske, so obnovili stara oziroma zgradili še druga nova skladišča soli, in sicer ne več iz lesene (SMi, 5, 8), temveč kamnite konstrukcije (SM, 16, 243). Medtem ko so leta 1577 za najem skladišč morali odšteti okoli 100 dukatov za 3.000 modijev soli, ki jih niso imeli v svojih dveh skladiščih (Rel., 6, 76), pa rašporski kapitan leta 1635 poroča, da je bil strošek za najem 130 magacinov 6.699 lir letno, zato z veseljem sporoča, da je dokončan magacin v Kopru v Bošedragi, ki bo sprejel do 6000 modijev soli. Tedaj so imeli Benečani uskladiščenih že 31.625 modijev, 11 starov in 2 kvarti soli iz Kopra, Milj in Izole, ob tem pa rašporski kapitan opozarja, da se obeta dobra letina, in če ne bodo zgradili novih magacinov, soli ne bodo imeli kam spraviti, razen v bolj oddaljene kraje, kar pa bo zelo povišalo stroške zaradi stalnega nakladanja in razkladanja soli. Obiskal je še

magacine v Seči (*Valle di Sezza*), kjer je bilo spravljanih 3044 modijev in 6 starov soli, skupno s 711 modiji in 5 stari, ki so bili iz Seče poslani v Benetke. "Naj omenim, da je bila sol, takoj ko je bila proizvedena, spravljena v magacine, da se prepreči kontrabant," še zaključuje svoje poročilo (RR, 4, 306).

Že čez pet let pa koprski načelnik Giacomo Contarini, potem ko poroča o neuspešnem pregonu tihotapstva s soljo, ki kljub mnogim ukrepom, sodnim procesom in oboroženim barkam v zalivu ni mogel zaježiti te dejavnosti, saj, kot pravi, "so ljudje ubogi, ker so zaprte poti s Kranjsko, kjer so nabavljali žita," potoži še nad velikim zneskom okoli 1.000 dukatov, ki jih mora javna blagajna vsako leto odšteti zasebnikom za najem magacinov od Kopra do Milj, kar polaga beneškim oblastem v temeljit razmislek (Rel., 7, 323-324). Toda že čez dobro leto je v poročilu koprskega podestata zapisan približno enak znesek za najem magacinov, s tem da pojasni, da morajo zasebnikom oziroma komunu odšteti po 24 lir za vsakih 100 modijev skladiščene soli. Tedaj pa koprski načelnik še sumi, "da Vaša Visokost plačuje tudi za sol, ki je ni, zato predlagam, da se iz privatnih skladišč vsa sol v tem mestu prenese v javna, da bi jo ocenili, saj je sol dobre kvalitete, nadzor pa slab in mnogi pisarji so že umrli. Nazadnje je funkcijo pisarja skladišča soli opravljal Bortolame Vascotto, ne da bi ga načelnik na tej funkciji potrdil, nato pa so jo podelili Marietti Luchesse iz Napolija di Romania, ki jo je za zasluge priporočil *Ecc. Consiglio di Quaranta*, toda ne vem, kako bo opravljala to dolžnost, saj ne zna ne pisati ne brati." (Rel., 7, 312)

Vendar kljub graditvi novih magacinov in preureditvi obstoječih, kot na primer v Kopru pri vratih sv. Petra (SM, 1660, 8. 2.m. v.), večkrat so preurejali skladišče soli v Strunjanu (SR, 20, 258), ki je veljalo za enega največjih (Rel., 1754), pri koprskih vratih sv. Martina so leta 1701 preuredili še drugo skladišče soli (SM, 16, 243), je leta 1729 znesek za najem skladišč soli v Kopru, Piranu in Miljah dosegel že 11.262 lir in 2 solida (Rel., 8, 173). Poseben problem pri skladiščenju in nadaljnjem prevozu soli iz Kopra pa je bilo koprsko pristanišče pri vratih sv. Martina. Tako že leta 1600 koprski podestat Marc' Antonio Contarini poroča, da je "pristanišče v slabem stanju, tako da lahko vanj zaplujejo le manjše barke. Potreben bi bil izkop pristanišča, ki ne bi bil velik strošek, če ne zaradi drugega, pa že zato, ker barke ne morejo v bližino solnih skladišč in morajo čakati na odprtem morju, da jim jo pripeljejo z manjšimi barkami, kar pa pomeni velik strošek." (Rel., 7, 111). Resne sanacije pa se očitno niso lotili niti čez dobro stoletje in pol, saj "povzroča največje težave izkop koprskega mandrača, tako za same Koprčane in njihove solinarje kot za javne dace. Preplitvi mandrač, ki se zasipava zaradi nevzdrževanja, namreč ne omogoča normalnega dovoza soli v skladišča," še leta 1754 toži koprski načelnik (Rel., 13, 197).

Med istrskimi "solnimi" mesti je s kapaciteto in številom solnih skladišč nedvomno prednjačil Koper, kar je bilo po eni strani povezano z dejstvom, da so piransko sol z obveznim odkupom vozili v Benetke, po drugi strani so Pirančani sol lahko vsaj začasno skladiščili kar v svojih solinskih hišicah (*casette*), ki pa so jih beneške oblasti po svojih močeh prav tako nadzirale oziroma, kot priča odlok z dne 20. julija 1719 (SM), so koprskemu podestatu naročile, naj predela vse soli narske hiše v dolinah Sečovelj, Fažane in Strunjana, tako da ne bodo omogočale kontrabanta. Koprčani pa solinskih hišic niso imeli, zato jim je v dežju grozilo uničenje dobršnega dela žetve, če je niso pravočasno shranili v skladiščih (Rel., 13, 197). Toda ravno čas žetve je bil, kot pričajo številni dokumenti, tako za ene kot za druge očitno najprimernejši za tihotapljenje, saj tedaj še niso pospravili vseh zalog v skladišča. Koprski podestat in kapitan Marin Gradenico se leta 1608 zaveda, kako resen problem je tihotapljenje soli, ki je najbolj razširjeno ravno v času žetve, "saj to skoraj vsakdo počne, in to kar javno, tako da je ni noči, ko ne bi iz Kopra, Pirana in Milj v Trst odhajale barke, natovorjene s soljo. Malce Tržačani sicer vračajo s tem, ko na mejo po kopnem tihotapijo žita v zameno za sol, toda mnogokrat je to ubogo ljudstvo izpostavljeno tamkajšnjim stražarjem, ki jih ranijo ali celo ubijejo." (Rel., 7, 146). Vsi beneški načelniki le niso bili tako zaskrbljeni nad usodo svojih tihotapcev, kot priča zahteva koprskega načelnika Pietra Basadonna leta 1650, da bi bilo treba poleg predpisanih kazni za tako početje uvesti še predpis, s katerim bi oprostili kazni oziroma še nagradili vsakogar, ki bi ubil svojega tovariša pri kontrabantu, ter bi tudi tako stimuliral preganjanje. Svojo zamisel utemeljuje še z dejstvom, da se mnogi beneški istrski podložniki preseljujejo v Trst, kjer nato skladiščijo sol, tihotapljeno po morju in po kopnem iz Istre. Po njegovem bi bila rešitev, "če bi take osebe, ki so jih obsodili na izgon, lahko preganjali tudi na Avstrijskem, saj se sedaj zatečejo v Trst in jim nihče nič ne more, sodelujejo pa še naprej v kontrabantu." (Rel., 7, 335) Toda tudi avstrijski podložniki so bili nemalokrat pobudniki tihotapstva s soljo, zlasti piransko, kot priča primer nekega Kandola (SR, 1704. 9. 8.).

Čeprav so koprski načelniki v zadnji tretjini 18. stoletja dosegli dogovor s tržaškimi kapitani, da se na vsakega izročenelega prebeglega tihotapca na eno ali drugo stran izplača po 3 cekine (SR, 1771. 5. 12.) in so na avstrijski strani tudi sicer skrbeli za preprečevanje nelegalne trgovine z istrskimi mesti, vendar so to počeli po svojih merilih. Zanje je bila v 17. in 18. stoletju mnogokrat nelegalna vsa trgovina z beneškimi kraji ali pa vsaj tista, za katero kranjski tovarniki ponavadi niso plačali visokih davščin in pristojbin. Zato so o avstrijski protitihotapski dejavnosti beneški rektorji običajno poročali zelo nega-

tivno, saj je koprski komori svojčas večje prihodke prinašal ravno dac na sol, "ki pa je sedaj v upadanju, zlasti zaradi upada trgovine s cesarskimi podložniki in rigorozne politike Cesarcev, ki s svojimi *Liberaiterji* tako po kopnem kot po morju preprečujejo in aretirajo *spalante*. To so mnogokdaj odsluženi ali kaznovani vojaki, ki sedaj zganjanjo teror nad tovarniki," toži na primer koprski podestat Nicolò Donado leta 1728 (Rel., 8, 167). Njihov pogosto tudi turški ali vsaj muslimanski izvor pa je v svoji razpravi nazorno prikazal Vilfan (1963, 3). Ti *Liberaiterji*, kot so Benečani popačili nemški naziv za častniški čin višjega konjenika (*Überreiter*), so dejansko bili strah in trepet ne le cesarskim podložnikom, temveč tudi beneškim, pa četudi ti niso tihotapili prek beneške meje, saj so nemalokrat vpadli tudi na beneško ozemlje ter tamkajšnjim podložnikom odvzemali tovor (prim. Darovec, 1990, 48), trdeč, da so na avstrijski strani, kot je bil primer maja 1669, ko so Podpečanom na cesti ob Rižani odvzeli tovor treh in pol starov soli. Benečani, ki so sicer sprva intervenirali pri tržaškem kapitanu, pa so februarja 1671 nesrečnim Podpečanom sporočili, naj drugič raje uberejo druge poti (SR). Poleg številnih upravičenih in neupravičenih pritožb in spopadov z avstrijskimi mejaši pa so se beneški istrski podložniki zaradi suma tihotapstva nemalokrat spopadli tudi s svojimi čuvaji, v glavnem s posadko dveh vojaških ladij *Albancev*, kot med njimi imenujejo tudi mnoge Črnogorce (Rel., 7, 145). Sredi 17. stoletja pa so Benečani za nadzor Tržaškega zaliva na Debelem rtiču stacionirali celo štiri ladje (SM, 1644. 6. 10.), v miljsko utrdbo Peroni pa so namestili še 10 prekmorskih vojakov (*oltramari*) (SM, 1660, 17. 7.).

Medtem ko je uskladiščena sol konec 16. stoletja, ko je v Koper še prihajalo prek 30.000 tovarnikov s 40.000 do 50.000 konji letno (Rel., 6, 75), rabila predvsem stabilizaciji cen za čase obilnih oziroma slabih letin ter preprečevanju tihotapstva, saj so vsaj formalno morali vso pridelano letino spraviti v skladišča, je bilo obdobje od prve četrtine 17. do srede 18. stoletja zaradi upada trgovine s Kranjsko, razen obdobja sedemdesetih let 17. stoletja, zaznamovano bolj s problemom reševanja zalog in ponovnih omejitev proizvodnje soli kot pa s spodbujanjem razvoja te pomembne gospodarske dejavnosti. Ponovni gospodarski razcvet pa doživi solno gospodarstvo v severni Istri po sredi 18. stoletja, ko na beneškem trgu na veliko povprašujejo po soli. Temu so sledile obnovitve že precejšnjega dela zapuščenih solnih bazenov in celo graditev novih, povišanje cen soli, manj zalog v skladiščih in ukinitvev omejitev pridelave. Toda tudi ta razcvet je trajal le do srede osemdesetih let, ko so ponovno uvedli posebne oblike limitacije, to je natančne določitve višine pridelave soli na kavedin v posameznih solinah, v devetdesetih letih pa so skladišča soli spet prepolna.

Tabela 9: Uskladiščena sol (v modijih)
Table 9: Stored salt (in modii)

leto	Koper	Milje	Piran	skupaj
1577 ¹³⁶	10000			
1620 ¹³⁷	5500			
1627 ¹³⁸	7000	3000		
1635 ¹³⁹			3044	31626
1642 ¹⁴⁰	20215			
1669 ¹⁴¹	6000			
1718 ¹⁴²			38750	
1729 ¹⁴³	30692	8604	13946	53242
1790 ¹⁴⁴				prepolni

Kljub temu da proizvodnja soli od 16. do 18. stoletja večidel stagnira, če že ne upada, in da se v primerjavi z drugimi temeljnimi dobrinami, oljem, ribami, končno tudi z mesom, tako odkupna kot tržna cena v Istri sorazmerno ne dviga, pomeni solarska dejavnost še vedno osnovo preživetja za velik del severnoistrskega prebivalstva, njihovih komunov, samostanov, bratovščin, župnij, javnih ustanov, v prvi vrsti zastavljavnice in hranilnice. Sol pa še v 18. stoletju nastopa tudi kot plačilno sredstvo, zlasti za zastavke v koprskem *Monte di Pietà*, pa tudi za povračila dolgov ali kot jamstva za opravljanje različnih dolžnosti v tej ali drugih ustanovah (SM, 1670. 16. 8.; 1725. 17. 8.).

Zakoni trga, ki pa so bili zlasti v zvezi s solno dejavnostjo prepogosto sad političnih odločitev, so razvidni tako v gibanju cen kot na podlagi proizvodnje, iztrženega in naloženega davka, števila kavedinov, količine uskladiščene soli in nenazadnje razvejenega tihotapstva. Razen zadnjega pol stoletja pod beneško vladavino je bila kljub odpiranju nekaterih novih trgov, na Reki in v Bakru, v Furlaniji in znotraj beneške Istre, pa tudi kljub poskusom, da bi uvedli nekatere nove proizvodne načine, kot na primer pridelavo debele soli "*ad uso di Barletta*", kar pa jim očitno ni uspelo in so ostali pri običajni drobni (*sali minuti*) (Rel. 1725), istrska solarska dejavnost, promet in trgovina v glavnem vezana na trgovino z avstrijskim zaledjem, v ta sklop pa naposled lahko prištevamo tudi pogosto tihotapljenje soli proti Trstu. Šele zadnja polovica 18. stoletja je s potrebami na beneškem trgu odprla nekaj novih možnosti razvoja tudi na področju solarstva, vendar ne kot posledica dolgoročnejših projektov oživitve istrskega gospodarstva, temveč bolj kot inercija na neke splošne gospodarske tokove. Takšna je navsezadnje tudi slika celotnega istrskega oziroma severnoistrskega gospodarstva v tem obdobju (prim. Darovec, 1999a).

S prehodom pod avstrijsko oblast po letu 1797 pa so soline v severni Istri, v Miljah, Kopru in Piranu ponovno oživele ter so v naslednjem stoletju dokaj nemoteno razvijale svoje naravne in gospodarske proizvodne kapacitete.

136 Rel., 6, 76.

137 Nicolich, 1882, 39.

138 Rel., vendar to le tedanja letina.

139 RR: Sol, ki Vam pripada v Kopru, Miljah in Izoli, znaša 31.625 modijev, 11 starov in 2 quartiera; v Seči (*Valle di Sezza*) je bilo spravljenih 3044 modijev in 6 starov soli.

140 Rel., 7, 310, za Koper in Milje skupaj.

141 Od obvezne desetine.

142 Nicolich, 1882, 47.

143 Za najem magacinov pa lir 11.262:2 (Rel., 8, 173).

144 Nicolich, 1882, 53.

SALT MAKING AND TRADE IN NORTHWESTERN ISTR
FROM THE 12th TO THE 18th CENTURIES

Darko DAROVEC

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia, Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

Faculty of Humanities Koper, SI-6000 Koper, Glagoljaška 8

e-mail: darovec @zrs-kp.si

SUMMARY

The treatise deals with salt making and trade, as one of the basic economic activities in the 12th to 18th century northwestern Istra. Special emphasis is laid on the qualitative and quantitative production of salt and its trade, presented on the basis of various archival sources, the research carried out into the Venetian and Austrian tax system, as well as interoperation and reinterpretation of the literature, particularly from the sphere of metrics. In the dealt with period the salt production and trade played, however, an important economic-political role; apart from the fact that salt was essential for the rise of a number of the Littoral towns, it was also a foundation for a further development and interaction between various interests. Distribution of salt resources was no doubt of the greatest significance for the leading economic as well as political position of the northwestern part of Istra. Due to its quality, the Venetians were attracted to the Piran salt, while the salt made in Koper was intended mainly for export to the hinterland Slovene provinces under the Habsburg monarchy. Salt thus also became one of the principal commercial goods, around which revolved the Venetian and Austrian interests for the control of the Adriatic and affirmation of the "freedom of ways" in the hinterland.

In spite of the declarative endeavours by the Venetians for the "freedom of ways" in the trade practised by Istran towns with Austrian places (Gestrin, 1965), the routes were not restrained only by Austrian tollhouses and, particularly from the 16th century onwards, the constant control and limitation of the crossings into Venetian Istra, but also by a careful imposition of various tax duties and especially by an obligatory purchase of salt at, as a rule, much lower price than that on the market. It is the salt contracts (Partito di sali), especially those concerning Piran that have been preserved in greater number than those regarding Koper and Milje (Muggia), that best indicate the significance and extent of salt production and trade through the entire period of the Venetian Republic in Istra. Although the oldest preserved Piran salt contract dates from 1375, there is no doubt that such contracts had been signed much earlier, possibly in the period prior to the Venetian occupation of north Istran towns. On top of it all, the produce of mainly Piran saltpans was greatly restricted by the so-called limitations, with which the upper limit of the allowed quantity of produce was stipulated. This was most often substantiated with the increased smuggling which, as shown by the ensuing events, increased even further with every new measure.

In spite of the attempts to open some new commercial niches for Istran salt, the basis of the Istran salt economy was, at least until the mid 18th century when salt was in much greater demand in Venice itself, the export to Carniola, for "up to 1000 horsemen arrived in Koper each day to take salt back to Carniola in exchange for their produce". With the tax policy and compulsory routes to Trieste, the Habsburgs weakened the Venetian salt economy and earnings on the one hand and even encouraged Istran smuggling on the other. This was in effect ideal for Trieste, for the fact is that from then on great quantities of Istran salt and other Istran products were piling up there for the needs of Austrian provinces. Trade with other overseas products was also stimulated, which by arriving to the town port created a solid groundwork for the eventual prosperity of the Port of Trieste.

Despite everything stated above we can say that salt production and trade was one of the most profitable activities in the period up to the 16th century, while from the 16th - 18th centuries, when salt production more or less stagnated, if not declined, and when in comparison with other basic victuals (olive oil, fish, and even meat) there was no relative rise in neither purchase nor market prices, it meant a basis for the survival of the greater part of the north Istran population, their communes, monasteries, brotherhoods, parishes and other public institutions. The laws of the market, which were especially in connection with salt activities too often the result of political decisions, are evident both in the prices of salt and in its production, the imposed and collected taxes, the number of salt basins, the quantities of stored salt and, last but not least, in the branched out smuggling.

Due to the decreased trade with Carniola, the period from the first quarter of the 17th century to the mid 18th century (with the exception of the 1670's) was marked more with the problem of preserving the salt stocks and renewed limitations in its production than with developmental stimulation in this important economic activity. It was only the second half of the 18th century that opened, with the renewed needs on the Venetian market, some new developmental possibilities in the sphere of salt production and trade as well; these were followed by reconstruction

of the greater part of abandoned salt basins and even by construction of new ones, by increase of salt prices, lower stocks in repositories, and abolition of production limitations. But even this prosperity lasted only until the mid 80's, when special forms of limitations were reintroduced, i.e. accurately stipulated quantities of salt per basin in separate salt pans. In the 90's, however, the salt repositories were full again. Demand for salt was therefore not a consequence of the long-term projects to revive Istran economy, but more an inertia to some general economic trends. And such is, in the end, also the picture of the entire (north) Istran economy of this period.

Key words: salt, production, trade, taxes, smuggling, Istra, "11-17"

VIRI IN LITERATURA

- AMSI** - Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria. Poreč 1884 -.
- AST** - Archivio di Stato di Trieste (Državni arhiv v Trstu).
- ASV** - Archivio di Stato di Venezia (Državni arhiv v Benetkah).
- ASV. DAPD** - ASV. Deputati, ed Aggiunti sopra la Provision del Denaro Pubblico.
- ASV. SM** - ASV. Senato Mare.
- A. T.** - Archeografo Triestino. Trst, 1829 -.
- BCT** - Biblioteca Civica di Trieste (Mestna knjižnica v Trstu).
- Leggi (1683)** - Leggi, Decreti e Terminazioni del Ser.mo Magg.r Cons.o etc., Concernenti il buon gouerno dell'Istria. Valerio Da Riva, Pod.tà e Cap.o di Capodistria. (BCT).
- Leggi (1757)** - Leggi Statutarie per il buon governo della Provincia d'Istria. Delle Comunità, Fontici, Monti di Pietà, Scuole, ed altri Luochi Pii, ed Offizj della medesima. Lorenzo Paruta, Podesta e Capitanio di Capodistria. (PMK).
- M/** - Označevanje arhivskih enot po Inventarju F. Majerja (1904) in številki mikrofilmskega posnetka v: **AST**. Antico archivio municipale di Capodistria (Stari koprski občinski arhiv).
- PAK. PA** - Pokrajinski arhiv Koper. Piranski arhiv.
- PMK** - Pokrajinski muzej Koper.
- Prov.** - La Provincia dell'Istria. Koper, 1867 -.
- Rel.** - Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, v: AMSI, 6-8/1890-92, 10/1894, 13/1897.
- RR** - Relazioni dei Capitani di Raspo, v: AMSI, 4, 1889.
- SM** - Senato Mare (1440-1797), v: AMSI, 7/1891, 9/1893, 11-17/1895-1901.
- SMi** - Senato Misti (1332-1440), v: AMSI, 3-5/1887-1889.
- SR** - Senato Rettori (1630-1797), v: AMSI, 18-20/1902-1904, 22-23/1906-1907.
- STKP** - Statut Kopra; objava: Statut Koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668 (Lo statuto del comune di Capodistria del 1423 con le aggiunte fino al 1668). Za objavo priredil L. Margetič. Koper-Rovinj, Pokrajinski arhiv Koper - Center za zgodovinske raziskave Rovinj, 1993.
- STPI** - Statut Pirana; objava: Pahor M., Šumrada J. (1987): Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja. Ljubljana, SAZU.
- Basioli, J. (1973):** Lov male plave ribe obalama Istre u prošlosti. Pula, Rijeka, Jadranski zbornik, 8, 257-279.
- Boerio, G. (1856):** Dizionario del dialetto Veneziano. Benetke, Premiata Tipografia di Giovanni Cecchini Edit.
- Braudel, F., Spooner, F. (1967):** Prices in Europe from 1450 to 1750. V: The Cambridge economic history of Europe. IV. Cambridge, 374-486.
- Cesca, G. (1882):** La sollevazione di Capodistria nel 1348. 100 documenti inediti, pubblicati ed illustrati da G. Cesca. Verona-Padova.
- Darovec, D. (1990):** Od prihoda Slovanov do propada Beneške republike. V: Kraški rob in Bržanija. Koper, Pokrajinski muzej Koper, 31-62
- Darovec, D. (1999):** Vpliv množičnih smrti na gospodarsko in socialno podobo Istre skozi stoletja. V: Granda, S. & B. Šatej: Množične smrti na Slovenskem. Izola, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 11-44.
- Darovec, D. (1999a):** La realtà economico-sociale in Istria alla fine dell'antico regime. V: Agostini, F. (ed.): Veneto, Istria e Dalmazia tra Sette e Ottocento. Aspetti economici, sociale ed ecclesiastici. Benetke, Marsilio, 43-85.
- Erceg, I. (1995):** Počeci proizvodnje soli i opseg solana ma istočnojadranskoj obali. Ljubljana, Zgodovinski časopis, 49, 4, 595-606.
- Gestrin, F. (1965):** Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja. Ljubljana, SAZU.
- Herkov, Z. (1971):** Mjere Hrvatskog primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu. Rijeka, Posebno izdanje historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 4.
- Herkov, Z. (1978):** O istarskim šupljim mjerama od kraja XVIII do polovice XIX stoljeća. Jadranski zbornik, Rijeka-Pula, 10, 353-392.
- Hocquet, J.-C. (1990):** Il sale e la fortuna di Venezia. Rim, Jouvence. (*Le sel et la fortune de Venise. Voiliers et commerce en Méditerranée 1200-1650. P.U.L. 1979*).
- Klen, D. (1966):** Solane i rižišta na istočnoj obali Istre (XVII-XVIII st.). Pula, Rijeka, Jadranski zbornik, 6, 237-252.

Klen, D. (1977): Uvjeti i razvitak odnosa između pučana i građana u mletačkoj Istri. Zagreb, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 10, 305-334.

Luzzatto, G. (1961): Storia economica di Venezia dall'XI al XVI secolo. Benetke.

Manzuoli, N. (1999): Novi opis Istre. V: Darovec, D. (ed.): Stari krajepisi Istre. Koper, Knjižnica Annales Majora, 105-138.

Mihelič, D. (1985): Neagrano gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340. Ljubljana, SAZU.

Mihelič, D. (1989): K osvetlitvi nekaterih votlih mer srednjeveškega Pirana. Ljubljana, Kronika, 27, 1-2, 22-26.

Mihelič, D. (1996): O začetkih piranskega solarstva. Koper, Annales, 6, 8, 339-348.

Morteani, L. (1889): Notizie storiche della città di Pirano. Trst.

Nicolich, E. (1882): Cenni storico-statistici sulle soline di Pirano. Trst.

Pahor, M. (1972): Socialni boji v občini Piran od XV. do XVIII. stoletja. Ljubljana, Piran, Mladinska knjiga, Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran.

Scottoni, G. F. (1773): Illustrazione dei pesi et delle misure di Venezia. Tavole tre. Benetke.

Tommasini, G. F. (1837): De' Commentarj storici-geografici della provincia dell'Istria. Trst, Archeografo Triestino, 4.

Tucci, U. (1967): Un problema di metrologia navale: la botte veneziana. Benetke, Studi veneziani, 9, 201-246.

Vilfan, S. (1962, 1963): K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo. Gospodarsko-pravne podlage povesti o Martinu Krpanu. Ljubljana, Kronika, 10 in 11.

Vilfan, S. (1987): Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja. Ljubljana, Zgodovinski časopis, 40, 397-412.